

‘Thuis’- bestemming bereikt?

Een antropologisch onderzoek naar gevoelens van

home en *belonging* bij Turks Nederlandse migranten in Istanbul

'Thuis' bestemming bereikt?

Universiteit Utrecht - 28 juni 2013

Bachelorthesis Culturele Antropologie

Begeleider: Steven Dijkstra

Lysbeth Hiemstra 3709604 *e.hiemstra1@students.uu.nl*

Sümeyye Ekmekçi 3667014 *s.ekmekci@students.uu.nl*

Inhoud

Voorwoord	5
Hoofdstuk 1: Inleiding	7
Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing	14
2.1 Mondialisering	14
2.2 Migratie en Mobiliteit	16
2.2.1 Remigratie	17
2.3 Transnationalisme	19
2.3.1 <i>Home en Belonging</i>	20
2.4 Identiteitsvorming	22
Hoofdstuk 3: Nederland en Istanbul	26
Hoofdstuk 4: Migratiemotieven	30
Hoofdstuk 5: Pas gemigreerd	36
5.1 Eerste indrukken	36
5.2 Even wennen?	38
5.3 Je 'thuis' maken en voelen	40
5.4 'Hier én Daar', Turks én Nederlands	42
Hoofdstuk 6: Inmiddels gewend?	47
6.1 Istanbul-<i>life</i>	47

'Thuis' bestemming bereikt?

6.2 Welke 'pet' wordt gedragen?	52
6.3 Oranje boven	54
Hoofdstuk 7: Discussie en Conclusie	59
7.1 Overeenkomsten	60
7.2 Verschillen	62
7.3 Een <i>home</i> in Istanbul?	64
Literatuurlijst	67
Bijlagen	70
I Informatie over de informanten	70
II Vragenlijst semigestructureerde interviews	72
III Topiclijst open interviews	75
IV Artikel uit de Volkskrant	77

Voorwoord

Allereerst willen wij onze informanten in Istanbul bedanken. Dankzij de gesprekken die we met hen gehad hebben, heeft deze thesis zijn vorm gekregen. Bedankt voor jullie tijd en moeite, ondanks de volle agenda's!

Ook willen we graag het Nederlands Instituut in Istanbul bedanken waar we een tijd hebben verbleven en waar we altijd terecht konden voor vragen of om te studeren in de bibliotheek. De Nederlandse school in Istanbul willen we ook bedanken voor de hulp die ze ons hebben geboden bij het in contact komen met informanten.

Daarnaast wil Lysbeth graag 'de familie Hiemstra' bedanken voor het doorlezen en feedback geven op de inhoud van de scriptie.

Sümeyye wil daarbij ook een aantal vrienden bedanken van wie we contactgegevens hebben gekregen van Turks Nederlandse 're'migranten in Istanbul.

Ook onze begeleider Steven Dijkstra willen we bedanken. Hij heeft ons tijdens het schrijfproces van deze scriptie, voorzien van feedback, waardoor we steeds verder konden bij het tot stand komen van deze thesis

En ook niet geheel onbelangrijk, we willen elkaar bedanken voor de goede samenwerking en de fijne tijd die we samen in Istanbul hebben gehad!

Zonder al deze mensen had deze scriptie niet tot stand kunnen komen. Daarvoor onze grote dank!

*“Home is where we long to
return to when we are elsewhere
in the world”*

- Hedetoft en Hjort (2002) -

Hoofdstuk 1 – Inleiding

De laatste paar jaar is steeds vaker in de media te zien dat Turks Nederlandse jongeren van de tweede en derde generatie migranten naar het land van hun ouders migreren, naar Turkije. Het verhardende politieke klimaat in Nederland dat de jongeren ervaren en de groeiende economie van Turkije staan bekend als de belangrijkste push- en pullfactoren die hiervan de oorzaak zouden zijn (Çelik en Notten 2012: 38). Hoewel de meeste van deze jongeren in Nederland geboren en opgegroeid zijn, wordt er veelal gesproken over een 'remigratie'. Dit gebeurt niet alleen in de media maar ook de migranten zelf beschrijven hun migratie soms als een 'teruggaan'. Hoewel dit feitelijk dus niet klopt kan het gevoelsmatig wel zo ervaren worden.

De migratie van deze jongeren wordt dan gezien als een 'remigratie' naar 'thuis'. Een 'huis', een plek om naar 'terug te keren' en om zich er hopelijk ook thuis te gaan voelen. Omdat dit een steeds vaker voorkomend verschijnsel is deed de Turkse studentenvereniging Anatolia, verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam, in 2012 onderzoek onder Turks Nederlandse jongeren in Nederland. Hieruit bleek dat ruim 40 % van hen denkt aan een toekomst in Turkije¹. Naar cijfers van het CBS uit 2004 was dit nog één op de tien, dus tien procent. Hoewel beide percentages hoog liggen, is het werkelijke aantal migranten lager. Precieze cijfers zijn niet bekend maar ongeveer 1000 Turkse Nederlanders van de tweede generatie zouden in 2004 gemigreerd zijn, waarbij veelal wordt gekozen voor Turkije². Het land waar de (voor)ouders van deze Turkse Nederlanders vandaan komen en waarmee ze tot op zekere hoogte zijn opgegroeid. Door de huidige wereld van mondialisering waarin we leven, is het steeds gemakkelijker om te reizen en om zich eventueel elders te vestigen (Eriksen 2007: 1). Migratie is van alle tijden, maar door de 'vrijblijvendheid' van mobiliteit wordt de keuze steeds gemakkelijker en sneller gemaakt om elders voor een bepaalde tijd een leven op te bouwen.

Deze stap wordt niet zomaar gemaakt. Het is een samenspel van push- en pullfactoren die een persoon uit een land wegduwen en naar een ander land toetrekken. Wanneer er sprake is van veranderende identificatie met een plaats of land, kan de

¹ Volkskrant.nl, artikel gepubliceerd op 24-09-2012, zie bijlage IV.

² Cbs.nl, artikel gepubliceerd op 15-08-2005 en geraadpleegd op 12-05-2013.

'Thuis' bestemming bereikt?

verbondenheid die ervaren wordt afnemen. Identificatie met een groep mensen of met een land is een belangrijke factor bij het al dan niet 'thuis' en prettig voelen in bepaalde settingen.

Twee studenten van de Universiteit Utrecht hebben eerder kwalitatief onderzoek verricht naar de 're'migratie van Turks Nederlandse jongeren. Beide hadden echter weinig aandacht voor de nieuwe situatie in Istanbul waarin de migranten terecht kwamen. Dit vormde voor ons dan ook de aanleiding om onderzoek te doen naar deze 're'migranten en hoe zij zich in Istanbul identificeren, thuis voelen en de (re)migratie ervaren nadat ze de stap hebben genomen. We houden de term 're'migranten' aan ondanks dat deze migranten in Nederland zijn geboren en getogen. Ze worden door anderen vaak, al dan niet bewust, als 'remigranten' gezien en benoemen dit zelf soms ook, omdat dat gevoelsmatig zo ervaren wordt.

In de wetenschappelijke literatuur is er weinig geschreven over de migratie van latere generaties naar het land van hun (groot)ouders. In het klassieke idee over migranten werd er namelijk van uit gegaan dat mensen een *home*, een 'thuis', construeerden in het land van aankomst, dat ze zich daar aanpasten en uiteindelijk assimileerden (Madsen en Van Naerssen 2003: 68). Dit beeld lijkt echter tegenwoordig zijn kracht verloren te zijn omdat migratie geen *one-way-movement* blijkt te zijn (Gmelch 1980: 135).

In een steeds meer mondiaal wordende wereld (Eriksen 2007: 1) wordt het steeds makkelijker om te (re)migreren. Ook wordt het daarom steeds minder definitief: men kan steeds meer tijdelijk op een bepaalde locatie leven. De groeiende mogelijkheden om contacten te behouden met mensen in verschillende plaatsen, draagt eraan bij dat de wereld kleiner lijkt te zijn (Harvey 1989 in Eriksen 2007: 35-36). Dit wordt 'transnationalisme' genoemd (Espiritu 2003:11): het behouden van contact met meerdere plaatsen. Migrant en 're'migranten behouden contacten in meerdere plaatsen en maken deel uit van meerdere *imagined communities*. Dit is een aspect van transnationalisme dat echter ook problematisch kan zijn. Migrant en 're'migranten zijn tegelijkertijd 'hier' en 'daar', waarbij het niet meer helemaal duidelijk is waar de grenzen liggen (Ahmed 2003: 4). Hoewel identiteit ook gebaseerd is op plaatsen, op waar iemand wel en niet 'thuishoort' (Nash in Ahmed 2003: 179), kunnen transnationale 're'migranten hier dus niet meer zo makkelijk een locatie voor aanwijzen. Zij identificeren zich steeds meer met de transnationale positie die ze innemen. Dit betekent dat ze zich op meerdere plekken thuis kunnen voelen en tegelijkertijd de ervaring van *homelessness* (Espiritu 2003) kan bestaan: zich nergens echt thuis voelen. Duyvendak stelt daarbij ook dat tijd nodig is voor migranten om in het land van vestiging te kunnen aarden en zich thuis te voelen (2011).

‘Thuis’ bestemming bereikt?

In deze thesis, waarin verslag gedaan is van het onderzoek in Istanbul, is een onderscheid gemaakt tussen ‘re’migranten die korter dan drie jaar in Istanbul wonen en ‘re’migranten die langer dan drie jaar in Istanbul wonen. Diverse auteurs (Duyvendak 2011, van Caam 2012, Cuba en Hummon 1993) stellen dat migranten tijd nodig hebben om zich ergens thuis te voelen. Door migranten die relatief kort in Istanbul wonen en migranten die relatief lang in Istanbul wonen te betrekken in het onderzoek en deze groepen te vergelijken is er gekeken of men naarmate men langer in Istanbul woont, thuisgevoelens gecreëerd worden of veranderen. Deze beide groepen migranten zijn diverse fasen doorlopen om te wennen aan het nieuwe leven na de migratie. Welke factoren bijdragen aan dit ‘wennen’ en het thuis voelen, komen in deze thesis aan bod. Het onderscheid tussen deze beide groepen zal een beter beeld schetsen van de situatie en ervaringen van deze ‘re’migranten in de korte tijd nadat ze gemigreerd zijn en hoe deze ervaringen na enkele jaren in Istanbul gewoond te hebben (veranderd) is. Van Caam (2012: 79) geeft aan dat het ongeveer twee jaar duurde voordat haar informanten hun draai hadden gevonden in Istanbul. Om deze marge iets uit te breiden hebben wij ervoor gekozen om een grens van drie jaar te hanteren.

Deze thesis heeft dus een aanvullend karakter waarbij de situatie van beide groepen migranten met elkaar vergeleken zal worden.

Ons doel is dan ook om met deze thesis bij te dragen aan de theorieontwikkeling rondom remigratie van latere generaties migranten en hun gevoelens van *home* en *belonging*. De bestaande migratietheorieën schenken weinig aandacht aan de periode nadat latere generaties gemigreerd zijn. Door ons juist hierop te richten en aandacht te hebben voor transnationale banden en identiteitsvorming hopen wij een goed beeld te schetsen van de situatie relatief kort nadat ‘re’migranten zich hebben gevestigd en nadat ze er voor langere tijd wonen.

Deze thesis dient daarbij ook een maatschappelijk doel. Omdat er weinig bekend is over de nieuwe situatie van ‘re’migranten kan dit onderzoek eventuele problemen die bestaan aan het licht brengen. Deze nieuwe situatie hebben wij gepoogd in kaart te brengen door kwalitatief onderzoek uit te voeren. Tijdens het veldwerk hebben we met informanten gesproken over hun ervaringen en gevoelens omtrent dit onderwerp. Door dichtbij de onderzoeksgroep te blijven door middel van interviews, en de korte periode van onderzoek, hebben wij echter maar een beperkte groep mensen kunnen bereiken. Wij zijn ons ervan bewust dat ons kan beperken in generaliserende opmerkingen en conclusies. Daar moet rekening mee gehouden worden. Dit zou echter wel een eerste stap kunnen zijn in de analyse

‘Thuis’ bestemming bereikt?

van de problemen en de oplossingen die ervoor bedacht zouden kunnen worden.

De onderzoekspopulatie bestond uit tweede en derde generatie Turkse Nederlanders die inmiddels in Istanbul wonen. De informanten die we gesproken hebben vallen binnen een leeftijdscategorie van 22 tot en met 43 jaar en komen uit allerlei delen van Nederland. De meesten zijn hoogopgeleid³ en gemigreerd nadat ze hun studie hadden afgerond in Nederland. Op enkele informanten na werken de meesten bij Nederlandse of internationale bedrijven. Ze wonen in diverse wijken verspreid over Istanbul en er bestaat geen duidelijke ‘groep’ of netwerk van Turks Nederlandse ‘re’ migranten. Dit maakte het voor ons dan ook moeilijk om via een sneeuwbal effect tot meer informanten te komen.

Deze scriptie is gebaseerd op tien weken veldwerk dat is uitgevoerd van februari tot en met april in Istanbul, Turkije. Omdat Istanbul een miljoenenstad is en er, zoals genoemd, geen duidelijk netwerk is van Turks Nederlandse ‘re’ migranten was het moeilijk om mensen uit deze groep te vinden en er mee in contact te komen. Vooral de eerste twee weken zijn besteed aan het zoeken en het leggen van contacten. Na deze twee weken begon het echter te lopen doordat we de ‘NLBorrel’, de Nederlandse school en twee Nederlandse callcenters hadden bezocht. Daarnaast hebben we nog een oproep op *Facebook* geplaatst, waardoor er via-via enkele namen bij ons bekend werden.

Deze manieren van selecteren hebben jammer genoeg als nadeel dat we aan de ene kant informanten hebben gesproken die bewust Nederlandse bijeenkomsten opzoeken en aan de andere kant informanten spraken die uit het netwerk van een van de onderzoekers kwamen. Zij is zelf van Turkse afkomst is, en is geboren en getogen in Nederland. Het heeft er echter wel toe geleid dat we niet alleen mensen spraken die bewust deelnamen aan de Nederlandse borrels of juist mensen die dit absoluut niet deden. Bij deze borrels hebben we participierend kunnen observeren.

Daarnaast was het tijdelijke wonen in Istanbul op zich voor ons al een manier om voor tien weken te ervaren wat deze ‘re’ migranten hadden meegemaakt toen ze naar Istanbul verhuisden. In dit opzicht konden wij deelnemen aan de migratie en tijdelijk deel worden van onze onderzoekspopulatie.

Onze informanten wonen en werken verspreid over Istanbul, een stad van minimaal twaalf

³ Hoogopgeleid houdt in dat men in het bezit is van minstens een HBO diploma.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

miljoen inwoners. Doordeweeks waren ze veel tijd kwijt aan het reizen tussen huis en werk, en de weekenden waren vaak gereserveerd voor leuke uitjes met vrienden en familie. Het was daarom vaak ook moeilijk voor ze om tijd vrij te maken voor een interview. Met sommige informanten is het daarom gebeven bij één ontmoeting en interview terwijl we met anderen meer contact hebben gehad. We hebben semigestructureerde interviews gehouden met onze informanten die over het algemeen één uur duurden. Deze hebben we aan de hand van vragen- en topiclijsten gevoerd⁴. De meeste interviews waren in het Nederlands, maar enkele interviews zijn door een van de onderzoekers in het Turks gevoerd. Dit was dan een wens van de informant, die het fijner vond om in die taal te spreken. De interviews hebben we in allerlei delen van de stad gehouden, soms bij mensen thuis, bij anderen op kantoor en soms tijdens lunchafspraken.

Hoewel het erg moeilijk is om in korte tijd rapport op te bouwen hebben we wel zoveel mogelijk contact gehad met onze informanten om dit te bewerkstelligen. Ook hielp het wanneer we iemand spraken die we via *Facebook* hadden gevonden omdat we dan vaak wederzijdse vrienden en kennissen hadden. Dit zorgde namelijk voor een positieve associatie en informanten vonden het vaak leuk om Nederlands te spreken en over hun ervaringen te kunnen vertellen.

De opbouw van deze thesis is daarnaast als volgt: In hoofdstuk twee wordt ingegaan op het theoretisch debat rondom (re)migratie, identiteitsvorming en gevoelens van *home* en *belonging*. In hoofdstuk drie staat vervolgens de casus van Turkse Nederlanders in Nederland en in Istanbul centraal in de contextbeschrijving. Redenen voor migratie worden besproken in hoofdstuk vier. Hun verwachtingen van de migratie en het contact met Turkije dat ze al hadden zullen hierbij ook in beschouwing worden genomen. Voor hoofdstuk vijf en zes zal er een tweedeling worden gemaakt op basis van het onderscheid tussen informanten die korter dan drie jaar in Istanbul wonen en informanten die langer dan drie jaar in Istanbul wonen. Hoofdstuk vijf richt zich op de situatie van de informanten die korter dan drie jaar in Istanbul wonen. Hierbij zullen we in gaan op de identiteitsbeleving van de migranten, met aandacht voor biculturaliteit en de transnationale positie die ze innemen. Echter zullen we ons vooral richten op gevoelens van *home* en *belonging* van de remigranten, wat deze voor hen betekenen, hoe deze veranderd zijn door de migratie en hoe zij zich nu een ‘thuis’ maken in Istanbul. In hoofdstuk zes wordt ingegaan op respectievelijk dezelfde deelaspecten, maar dan

⁴ Zie bijlage II en III

'Thuis' bestemming bereikt?

voor de informanten die langer dan drie jaar in Istanbul wonen. Ten slotte zullen we terug kijken op onze bevindingen in het laatste hoofdstuk waarin ook de conclusie volgt.

Hoofdstuk 2 - Theoretische onderbouwing

2.1 Mondialisering

Zoals genoemd in de inleiding, leven wij tegenwoordig in een steeds mondialer wordende wereld: een proces van *global interconnectedness* (Eriksen 2007: 1). Zowel op politiek, cultureel en economisch gebied is er een grotere verbondenheid met de rest van de wereld. Alhoewel mondialisering en mondiale verbondenheid al lange tijd bestaan, is de aard en vorm ervan de laatste jaren op enkele aspecten veranderd: communicatiemiddelen waren eeuwen geleden niet of nauwelijks aanwezig. Tegenwoordig zijn er echter vele manieren om snel en gemakkelijk in contact te komen met mensen elders ter wereld.

In 1992 gaf Robertson (in Eriksen 2007: 4) de volgende definitie van mondialisering: "*Globalization as a concept refers both to the compression of the world and the intensification of consciousness about the world as a whole*": mensen worden zich steeds meer bewust van de wereld om zich heen.

Doordat mondialisering de wereld dus 'dichtbij haalt', is er steeds meer de behoefte om iemands eigen positie binnen dit chaotische geheel te bepalen. Om zichzelf niet kwijt te raken in de diversiteit, is het belangrijk hoe men zichzelf ziet en door anderen gezien wordt (Taylor en Moghaddam, 1987: 59-84). Op deze manier wordt een identiteit bepaald. Dit proces van identiteitsvorming is een dynamisch construct dat kan veranderen wanneer de omgeving waarin men zich bevindt verandert. Door bijvoorbeeld te migreren komt men in een andere gemeenschap terecht, waardoor de migrant op een andere manier gezien wordt door zijn omgeving en zichzelf op een andere manier kan zien. Wanneer deze identificaties niet overeenkomen, kan het gevolgen hebben voor de *homebeleving* van de migrant (Ghorashi 2003 in Winkelman 2008: 20): iemand kan zich niet meer 'thuis' voelen in de gemeenschap. Door dynamische identiteitsvorming, kan iemands identiteit hierdoor veranderen.

Men bouwt elders een nieuwe *home* door middel van sociale contacten, door te werken en door andere invullingen te geven aan het dagelijkse leven. Dit zal in paragraaf 3.2 verder aan bod komen. Deze veranderde invulling van je dagelijks leven en het proces van *home-making* op een nieuwe locatie kunnen je identiteitsvorming beïnvloeden, niet alleen door de manier waarop je jezelf ziet maar ook door hoe je door anderen wordt gezien.

'Thuis' bestemming bereikt?

Daarnaast wordt de wereld steeds compacter en kleiner, er is sprake van een *time-space compression*. Harvey (1989 in Eriksen 2007: 35-36) zegt hierover het volgende: "*The dimensions of space and time have there been subject to the persistent pressure of capital circulation and accumulation, culminating (...) in disconcerting and disruptive bouts of time-space compression*". Dit wil zeggen dat tijd en ruimte zijn 'in elkaar zijn geduwd'; sneller en korter zijn geworden. Begrippen als 'ver' en 'dichtbij' krijgen hierdoor andere betekenissen. De *space* in deze compressie maakt dat *here* en *there* door de toename van technologische ontwikkelingen minder relevant lijken te zijn: keuzes kunnen sneller gemaakt worden. Ruimte, *space*, en een *place*, een plaats, zijn veranderlijk geworden en lijken elders ook toegepast te kunnen worden. Een leven kan elders opgebouwd worden en kan er dus elders een *home* gecreëerd worden: een plaats waar iemand zich goed en vertrouwd bij voelt.

Dat de wereld steeds kleiner lijkt, komt door de toegenomen grensoverstijgende activiteiten. Er kan in dit verband gesproken worden over een *supra-state integration*, zoals Bauman (1998: 63) beschrijft. De staat op zich speelt geen hoofdrol meer, maar de *global scene* is het toneel geworden van competitie tussen groepen van staten. Identiteiten worden steeds belangrijker, en iedereen wordt geacht om een bepaalde identiteit aan te nemen (Eriksen 2010: 148). Dit kan op een sociaal, politiek, cultureel, etnisch of religieus kenmerk gebaseerd zijn.

Door deze nieuwe *global scene* is er tegenwoordig steeds meer sprake van een "*awareness of difference*" (Eriksen 2007:142). Waar voorheen weinig bekend was over een 'ander' persoon elders op deze wereld, is men zich tegenwoordig bewust van de verschillen en diversiteit op de wereld. Hierdoor worden individuen en groepen zich ook steeds bewuster van de eigen positie in deze *scene*. Vragen als 'waar hoor ik thuis?' en 'waar voel ik mij thuis?' komen door de toegenomen diversiteit en migratiemogelijkheden steeds vaker aan bod.

De *time-space compression*, kan ook 'homogenisering' en 'heterogenisering' genoemd worden (Appadurai 2002: 50-52). Men leert de overeenkomsten met de medemens kennen en komt er tegelijkertijd achter dat culturen erg van elkaar kunnen verschillen. Door middel van het al eerder genoemde begrip van Eriksen, *global interconnectedness* (2007: 1), kan deze toegenomen verbondenheid en kennis van de wereld samengevat worden. Een van deze toegenomen mogelijkheden is mobiliteit in de vorm van migratie. Door migratie worden mensen en plaatsen op een nieuwe wijze met elkaar verbonden.

2.2 Migratie en Mobiliteit

Internationale migratie is een belangrijk aspect binnen het mondialiseringsproces. Deze vorm van mobiliteit is tegenwoordig echter anders dan enkele decennia geleden (Castles en Miller, 2009: 1-18). In de huidige tijd van (post)modernisme is migratie toegankelijker en makkelijker geworden voor een groeiend aantal mensen.

Migratie was vroeger vooral een *one-way movement*: mensen die eenmaal hun land hadden verlaten kwamen zelden terug (Gmelch 1980: 135). Tegenwoordig zijn er echter steeds meer mogelijkheden en ontwikkelingen op het gebied van transport en communicatie, wat maakt dat meer mensen kiezen voor migratie en zich voor (on)bepaalde tijd (vrijblijvend) kunnen vestigen in een ander land.

Migratie kan vervolgens meerdere redenen hebben. Deze redenen zijn zogenaamde *push-* en *pull*factoren die tot migratie leiden. Pushfactoren zijn de factoren die ervoor zorgen dat een migrant zijn land wil verlaten. Deze factoren kunnen te maken hebben met sociale uitsluiting, discriminatie, een verslechterende ‘nare’ sfeer, of een slechte economische toestand (Cassarino, 2004; Sassen, 1998; Wintle, 1992 in Çelik en Notten 2012). Het zijn deze factoren die ervoor zorgen dat men ‘weggeduwd’ wordt uit het geboorteland.

Daar tegenover staan de ‘pullfactoren’: factoren van het ‘nieuwe’ land, die een aantrekkingskracht hebben op de migrant. Deze positieve factoren kunnen betrekking hebben op een bloeiende economie, welvaart, een bekend sociaal netwerk dat in het land aanwezig is, het politieke klimaat of een ruimere mate van vrijheid. Wanneer migratie overwogen wordt, zijn deze factoren van belang om een uiteindelijke keuze te kunnen maken.

Binnen migratie kunnen volgens Bauman twee soorten migranten’ onderscheiden worden (1998: 77-102). Enerzijds zijn er mensen die op de vlucht zijn voor natuurgeweld, politieke, etnische en/of economische conflicten. Deze vluchtelingen ‘migreren’ noodgedwongen uit een bepaald land vanwege gevaar en de weinige kansen die er zijn: de *vagabonds*: “*They are on the move because they have been pushed from behind*” (Bauman 1998: 92). Zij zijn op de vlucht, omdat ‘thuis blijven’ onmogelijk is geworden. De *vagabonds* vinden de wereld/omgeving waar ze vandaan komen *inhospitable*, oftewel ongastvrij/onherbergzaam, en worden hierdoor weggedreven van waar ze vandaan komen.

Anderzijds zijn er de *tourists*: “*They stay or move at their hearts’ desire*” (1998: 92). Zij reizen voor plezier of voor zakelijke doeleinden: het zijn vrijwillige migranten. Ze hebben om

‘Thuis’ bestemming bereikt?

wat voor reden dan ook een wil om weg te gaan. Dit kan gezien worden als een soort *restlessness*. Deze rusteloosheid is steeds meer een leidende factor in het leven van de moderne individuele consument binnen de wereld van mondialisering (Carroll in Bauman, 1998: 82): “(...) *To sit still is to die*”, is een uitspraak van Carroll die van toepassing lijkt te zijn op deze groep reizigers: stil zitten lijkt als dood zijn, dus er moet ‘actie’ in iemands leven zitten. Op het moment dat migranten niet verder lijken te komen, kiezen sommige van hen ervoor om deze vooruitgang en ‘actie’ in een ander land te gaan zoeken waar deze wel aanwezig is, om daar een nieuw leven te gaan leiden. Hierbij moet iemand zich echter ook thuis gaan voelen: de migrant moet een *home* creëren om op de nieuwe locatie waar de ‘actie en beweging’ aanwezig is, te kunnen aarden (Hayward 1982 in Cuba en Hummon 1993: 549).

Hoe deze *home* gecreëerd wordt, is afhankelijk van de leeftijd waarop iemand migreert. Wanneer dit op jonge of juist op oudere leeftijd is, is er een verschil op te merken in de manier waarop iemand zich verbonden voelt met een plaats (Cuba en Hummon: 1993). De verschillen in *life stages* maken dat migranten zich op een andere manier settelen en verbonden voelen. Waar op jongere leeftijd familie en vriendschappen belangrijk zijn om zich ergens ‘thuis’ te voelen, is voor de oudere migrant de woonplaats en het huis belangrijker.

Toeristen bewegen zich dus over de wereld omdat deze veel te bieden heeft. Castles en Miller (2009) noemen “*skilled migration*” als een onderdeel hiervan. Dit zijn *tourists* die hun kennis en expertise in een ander land in willen zetten om bij te dragen aan de kennis aldaar. Ze willen in een ander land een baan krijgen of krijgen deze aangeboden vanuit een bepaald land. Wanneer dit lukt, migreren ze vanwege arbeidsredenen. Dit wordt ook wel *brain drain* (Castles en Miller 2009) genoemd vanuit het vertrekkende land.

2.2.1 Remigratie

Zoals eerder genoemd, keren steeds meer migranten uiteindelijk terug naar hun geboorteland. Remigratie is hier dus officieel de benaming voor mensen die ooit gemigreerd zijn naar een ander land, maar na een tijd weer terugkeren en *resettlen* in het land van herkomst (Cassarino, 2004: 253-279). Een andere vorm van ‘re’ migratie is wanneer (klein)kinderen van migranten migreren naar het land van de (groot)ouders. Officieel is dit geen remigratie, maar het kan wel gevoelsmatig als ‘remigreren’ worden ervaren. Het kan ook zijn dat deze afkomst bepalend is voor de identiteit van de ‘re’ migrant, het is een deel van diens leven. Het betreffende land is daarom van invloed op de manier waarop zij zichzelf zien en zich ermee identificeren.

'Thuis' bestemming bereikt?

Door migratie wordt het geboorteland achtergelaten, kan een nieuwe *home* gevonden worden of kan via *imagination* (Espiritu 2003) identificatie plaatsvinden. Verbeelding met een bepaalde groep maakt dat iemand zich er mee verbonden voelt en zich er mee identificeert. Identificatie met cultuur en plaats hoeven echter niet altijd samen te vallen. Wanneer deze afkomst opgezocht wordt door latere generatie migranten, kan de verbondenheid met de *imagined community* (Anderson 2006) aldaar, zo groot zijn, dat het voor velen voelt als terugkeren in plaats van als 'emigreren': "(...) *they feel linked to one another by their common place-of-origin and their shared religious and social ties*" (Levitt 1998 in Cassarino 2004: 263). Er is een verbondenheid met een onbekende groep mensen, dat gebaseerd is op een gezamenlijke afkomst. Deze verbondenheid kan een bepaalde identiteit construeren, welke belangrijk is voor 're'migranten.

Return migration is dus migratie dat als doel heeft om uiteindelijk weer terug te keren naar waar de migrant vandaan komt. In het geval van Europa waren er bijvoorbeeld de gastarbeiders die kwamen werken. In eerste instantie was voor veel gastarbeiders de migratie van tijdelijke aard: "*temporary migration*' in which migrant come to a receiving area for a few months or years, and then return to their homelands" (Castles en Miller 2009: 67). Deze tijdelijkheid werd door zowel het ontvangende land als door de migranten zelf zo ervaren. Dat deze migranten uiteindelijk toch zijn gebleven in het nieuwe gevestigde land, kwam doordat ze na een aantal jaren een *home* opgebouwd hadden. Men woonde (weer) samen met het gezin in het 'nieuwe land' en er werd een nieuw leven opgebouwd. Doordat de kinderen naar school gingen, ze zelf een baan hadden en een sociaal netwerk opbouwden, gingen ze het nieuwe land steeds meer als een 'thuis' ervaren. Hoewel de wens om terug te keren naar het geboorteland altijd aanwezig was, maakten de 'beperkingen' rondom het proces van *homemaking* het moeilijk om alle schepen weer te verbranden. Bij deze wens om terug te keren, wordt in het geval van deze groep migranten ook wel gesproken over de *myth of return* (King 2000: 12 in Winkelman 2008). Migranten praten over een terugkeer en gedragen zich ernaar; er ontstaat bijna een soort mythe over de terugkeer die 'ooit' gemaakt zal worden. De realiteit van het dagelijkse leven leidt er echter toe dat deze stap nooit ondernomen wordt (Winkelman 2008). Doordat de afstammelingen van deze mensen in het nieuw gevestigde land geboren de eigen *roots*, de wortels, steeds dieper in de 'nieuwe grond' gezet hebben, heeft dit bijgedragen tot het creëren van een *home* bij de gastarbeiders.

Een gevolg voor de kinderen is dat zij in eerste instantie de nationaliteit krijgen van het land

‘Thuis’ bestemming bereikt?

van de ouders’ afkomst⁵. De afkomst van de ouders speelt dus al vroeg in het leven tot op zekere hoogte een rol. Kan dit ook een verlangen veroorzaken naar het land waar (groot)ouders geboren zijn? En kan dit verlangen dan ervaren worden als ‘remigratie’?

Anastasia Christou (2006a in Winkelman 2008) heeft als een van de weinigen eerder onderzoek gedaan naar tweede generatie ‘re’migranten. Zij spreekt in haar onderzoek over ‘remigratie’, omdat het voor haar respondenten gevoelsmatig als een retourmigratie ervaren werd. Hoewel praktisch gezien dus eigenlijk sprake is van een emigratie, kan het ervaren worden als een ‘remigratie’ of ‘retourmigratie’.

Wanneer eenmaal de stap tot ‘re’migratie is gezet, is het de vraag of iemand zich er thuis kan voelen. Gmelch (1980: 142) noemt bij de slagingskansen om een *home* te kunnen creëren allereerst de economische en sociale condities. Het vinden van een baan, het hebben van sociale relaties en het participeren binnen een nieuwe samenleving bepalen mede de kans van slagen. Daarnaast speelt het gevoel van *well-being* dat iemand heeft bij het *homeland* ook een belangrijke rol bij het ‘thuis voelen’: hoe wordt iemand bejegend door de sociale omgeving in het nieuwe *homeland* en in welke mate kan een migrant zich aanpassen aan de nieuwe omgeving?

(Re)migratie heeft hierbij altijd twee kanten, welke te maken hebben met de aanwezigheid van ‘transnationale gevoelens’: je verlaat een land, familie en vrienden en je vestigt je elders, om daar een leven op te bouwen. Deze verbinding met meerdere locaties in iemands leven is essentieel in moderne migratie en de ervaringen ervan.

2.3 Transnationalisme

De hiervoor beschreven nieuwe vormen van migratie en nieuwe technische ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat mensen steeds vaker relaties kunnen behouden in en met meerdere landen tegelijkertijd. Dit leidt ertoe dat mensen zich ook verbonden kunnen voelen met meer dan één natiestaat en meerdere *imagined communities* (Espiritu 2003). Dit verschijnsel wordt benoemd als transnationalisme. Het betekent dat een persoon deel uitmaakt van zowel de gemeenschap in het aankomstland als in het vertrekland. Espiritu definieert transnationalisme dan ook als volgt: “*the processes by which immigrant groups forge and sustain strong sentimental and material links with their countries of origin*” (2003: 70). Op deze manier

⁵ Informatie over Nederlands burgerschap en het hebben van en dubbele nationaliteit in Nederland. <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-nationaliteit/inhoud> en <http://www.ind.nl/> - beide geraadpleegd op 16 december 2012.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

wordt door migranten een gevoel van verbondenheid ervaren met meerdere landen. Dit kan vervolgens leiden tot een bepaald gedrag en activiteiten die deze dubbele binding versterken (Madsen en Van Naerssen 2003: 68). ‘Re’ migranten kunnen zich hierdoor op beide locaties thuis voelen omdat bij beide locaties factoren aanwezig zijn die hun thuis doen voelen. Deze verbondenheid met meerdere natiestaten kan echter ook problematisch zijn: doordat migranten zich blijven identificeren met verschillende landen en zich daar thuis voelen, kan het ertoe leiden dat migranten moeilijk kunnen aarden op één bepaalde plek, het verlangen blijft dan altijd om op de andere locatie te zijn.

Binnen migratiestudies is er altijd de aanname geweest van een beweging van de ene naar de andere plek; van *here* naar *there* (Ahmed 2003: 4). Door nieuwe technologische ontwikkelingen en de bijbehorende mogelijkheden is het echter niet meer helemaal duidelijk wat ‘hier’ en ‘daar’ is en waar ‘hier’ ophoudt. Doordat de begrenzing vervaagt, zijn plaatsen waar iemand banden mee onderhoudt dus niet makkelijk meer van elkaar te scheiden. Enerzijds maakt dit het moeilijker om betekenis toe te kennen aan plaatsen en anderzijds zorgt het voor meer mogelijkheden. Sociale en culturele aspecten die voorheen gebonden leken te zijn aan bepaalde plaatsen zijn dat nu niet, waardoor deze ook in andere plaatsen ervaren worden. Omdat gevoelens van *home* en *belonging* echter ook gebonden zijn aan geografische plaatsen, aan bepaalde territoria (Duyvendak 2011), is het een complex proces voor individuen die zich thuis proberen te voelen binnen deze transnationale banden.

Volgens Duyvendak (2011: 28) staat *home* voor plaatsgebonden cultuur, oftewel cultuur dat gebonden is aan een bepaald territorium. Omdat cultuur echter steeds meer losgekoppeld wordt van locaties is het steeds moeilijker om *home* als een representatie hiervan te zien. Deze loskoppeling maakt het moeilijker om zich ‘thuis’ te voelen, omdat de plaatsgebonden cultuur waar een *home* op steunt niet meer vanzelfsprekend is.

2.3.1 *Home en Belonging*

Hoewel transmigrantten zich verbonden kunnen voelen met meerdere plaatsen hoeft dit nog niet te betekenen dat meerdere plaatsen als *home* worden gezien. Volgens Madsen en Van Naerssen (2003: 68) werd er in het klassieke idee over immigranten van uitgegaan dat mensen een *home* construeren in het land van aankomst, dat ze zich daar aanpassen en uiteindelijk assimileren. Dit beeld lijkt tegenwoordig echter zijn kracht verloren te zijn. Hoewel mensen een *home* construeren in het land van aankomst zoals ook door Espiritu (2003) wordt beoogd,

‘Thuis’ bestemming bereikt?

is er in zekere zin ook het idee van het vertrekland als *home*. Het idee dat mensen *roots* hebben, dat *home* is waar jij of je voorouders vandaan komen kan leiden tot verlangens om terug te gaan naar deze plek waar iemand een gevoel van *belonging* zou ervaren. *Belonging* betekent dus de binding met *home*, ofwel waar iemand voelt waar hij behoort en thuishoort.

Verskillende kenmerken worden toegekend aan een plaats die als *home* wordt gezien; de aanwezigheid van sociale netwerken, het idee van gedeelde normen en waarden met de mensen aldaar, de perceptie van de plek als een toevluchtsoord, stabiliteit, vertrouwdheid en een geschiedenis verbonden aan de betreffende plek (Hayward 1982 in Cuba en Hummon 1993: 549). Hedetoft en Hjort (2002: vii) beschrijven *home* als volgt: “*Our home is where we belong, territorially, existentially and culturally, where our own community is, where our family and loved ones reside, where we can identify our roots, and where we long to return to when we are elsewhere in the world*”. Wanneer iemand dus ‘thuis’ is, voelt diegene zich op zijn gemak in een vertrouwde omgeving die zowel met cultuur, territorium als met het sociale netwerk te maken heeft. Hoewel positieve gevoelens geassocieerd worden met *home*, wordt dit gevoel meteen weer gekoppeld aan concretere aspecten zoals familie, gemeenschap en afkomst (Van Caam 2013: 50). Dit maakt het voor ‘re’ migranten dan ook mogelijk om zich op meerdere locaties thuis te voelen. Deze aspecten kunnen namelijk op verschillende locaties van toepassing zijn.

Wanneer we niet meer ‘thuis’ zijn, ontstaat er echter een verlangen om dat wel te zijn. Dit verlangen kan op verschillende manieren worden geuit of omgezet in acties. Er kunnen wensen zijn om daadwerkelijk terug te keren of er kan een *home* gecreëerd worden op afstand van de ‘echte *home*’. Dit kan gedaan worden door de concrete aspecten waaraan het gevoel van *home* verbonden is te beïnvloeden. Het leggen van sociale contacten is hier een voorbeeld van. Men kan echter ook migreren naar de locatie waar familie woont of waar men het gevoel heeft deel uit te maken van de gemeenschap. *Home* is echter niet alleen een geografische plek, maar ook een concept en verlangen dat tot stand komt door *imagination*, de verbeelding (Espiritu: 2003: 10). Hoewel mensen zich op een geografische plek niet thuis hoeven te voelen, kunnen ze zich wel thuis voelen in de verbeelding ervan. Deze verbeelding kan ontstaan door bepaalde gebruiken, tradities en normen en waarden te gebruiken van de betreffende ‘verbeelde locatie’. Op deze manier wordt *home* altijd megedragen in de herinneringen, de uitingen en de verlangens ernaar. Espiritu benoemt dit als symbolisch transnationalisme (2003: 11). Dit houdt in dat de relaties die bestaan met meerdere landen op cultureel niveau worden voortgezet, door het *homeland* te herinneren, het heruitvinden van

'Thuis' bestemming bereikt?

tradities en door relaties uit de *hometown* voort te zetten (2003: 214). Dit symbolisch transnationalisme vertaalt zich dus naar manieren om zich 'thuis' te voelen in de nieuwe omgeving door de bouwstenen die ons *home* vormen te baseren op onze *home* zoals wij deze kennen en ons herinneren.

Hoewel we zien dat *home* een flexibel concept is dat op verschillende manieren kan worden ingezet, is het belangrijk om te onderstrepen dat het ook een problematisch concept is. Ondanks dat een *home* meege dragen en gecreëerd kan worden, kan het ook zo zijn dat migranten een verlangen blijven behouden om 'terug' te gaan naar een bepaalde (geografische) plek en dat ze er niet in slagen om een *home* te creëren op de plek waar ze zijn. Hoewel we ons 'thuis' kunnen voelen in de verbeelding ervan kan het er ook toe leiden dat er nergens een positief gevoel van toebehoren wordt ervaren, wat implicaties heeft voor de identiteitsvorming van migranten.

2.4 Identiteitsvorming

Identiteitsvorming is een proces waarin geprobeerd wordt om een antwoord te geven op de vraag 'wie ben ik?'. Factoren als gender en etniciteit zijn van belang en worden afwisselend in verschillende situaties als belangrijker geacht, waardoor ze vaker naar voren treden: situationele identiteiten. Daarnaast moet een identiteit als een proces en construct worden gezien, in plaats van een vaststaand concept. Identiteit betekent zowel het uniek zijn van een individu als het toebehoren van het individu tot een groep of een gemeenschap (Eriksen 2010: 71). Het wordt zowel gevormd door hoe het individu zichzelf ziet als door hoe de omgeving het individu ziet. Identiteitsvorming is dus een sociaal construct dat ontstaat door een samenspel van eigen invloeden en invloeden uit de omgeving. Dit betekent echter ook dat hoewel iemand zich kan identificeren met de woonplaats of met een bepaalde nationale of etnische identiteit, dat dit niet zo hoeft te worden gezien door de omgeving. Hierdoor ontstaat een problematisch identiteitsvraagstuk omdat de identiteit die het individu zichzelf geeft en die de omgeving hem toekent niet altijd overeenkomen.

Migranten en hun nakomelingen kunnen in het land waar ze wonen worden gezien als 'de Ander' wat leidt tot gevoelens van uitsluiting en teleurstelling (Ghorashi 2003 in Winkelman 2008: 20). Dit is door Ghorashi benoemd als een "*proces of othering*" (Ghorashi 2003 in Winkelman 2008: 20). Als echter nakomelingen van migranten in de plaats waar ze zijn

‘Thuis’ bestemming bereikt?

geboren en opgegroeid nog steeds als een ‘Ander’ worden gezien kan het ertoe leiden dat zij zich niet kunnen identificeren met de gemeenschap waarin zij leven.

In identiteitsvorming is er ook een proces van identificatie met plaatsen aanwezig. Volgens Cuba en Hummon (1993: 548) betekent dit dat deze processen bedoeld zijn om antwoord te geven op de vraag ‘waar ben ik?’ maar vooral ‘waar hoor ik thuis?’. Op deze manier kennen we onszelf en anderen een plek toe in de wereld waarin we leven. Categoriëering is een kenmerk van de mens: iedereen doet het (Taylor en Moghaddam 1987: 59-84). Het geeft duidelijkheid over waar we staan in deze wereld die steeds mondialer en meer divers wordt. Het geeft ook indirect weer dat er plaatsen zijn waar het individu niet thuishoort. Transnationale (re)migranten die echter geen geografische plaatsen meer kunnen aanwijzen voor waar zij ‘thuis horen’, identificeren zich dus steeds meer met de transnationale positie die ze innemen. Hierdoor kunnen ze op meerdere plekken zich ‘thuis’ voelen terwijl tegelijkertijd ook de ervaring van *homelessness* kan bestaan: oftewel een gevoel waarin mensen zich nergens echt thuis voelen (Espiritu 2003).

Waar iemand wel en niet ‘thuishoort’ bepaalt ook (deels) de identiteit van die persoon. Volgens Nash (in Ahmed 2003: 179) was dit het ideaal van gebonden plaatsen, diepe wortels en gedeelde cultuur. Je culturele identiteit werd bepaald door waar je was geboren en had geleefd, waar ook je voorouders hadden geleefd. Deze *roots* maakten jou tot wie je was. Dit principe is echter niet meer van toepassing op migranten. Migranten verlaten hun *roots* en vertrekken naar andere plaatsen met andere culturen. Waar je je bevindt en hoe je je identificeert hoeft dan niet meer overeen te komen. Hierdoor kan gezocht worden naar identificatie met de plek ‘waar je vandaan komt’ of de plek waar je heen wilt en niet waar je je bevindt. Maar hoe is dit ideaal van gebonden plaatsen, diepe wortels en gedeelde cultuur dan van toepassing op ‘re’ migranten? Hoewel zij op een andere plaats zijn geboren dan hun (voor)ouders kunnen zij nog steeds een verbondenheid ervaren met de plaats waar hun (voor)ouders vandaan komen. Tegelijkertijd zijn zij verbonden met de plek waar ze zijn geboren en opgegroeid. Zij kunnen zich identificeren met hun afkomst door de *roots* die er liggen, de gedeelde cultuur en geschiedenis en toch blijven ze ook deel uitmaken van de gemeenschap waarin zij leven. De relatie tussen identiteitsvorming en gevoelens van *home* worden door Hedetoft (2002: 9) als volgt neergezet: “*Culture equals nation equals home equals identity*”. Deze stelling laat zien hoe de relaties tussen deze concepten vroeger werden gezien; eenduidig en duidelijk verbonden met elkaar. Omdat we echter hebben gezien dat de relatie tussen cultuur, natie en *home* niet meer zo eenduidig is, wordt het duidelijk dat deze stelling in het geval van transnationale ‘re’ migranten niet toepasbaar is. In het geval van deze

'Thuis' bestemming bereikt?

groep hoeven deze concepten niet met elkaar samen te vallen wat het moeilijk maakt om er een invulling aan te geven of om deze toe te passen op hun situatie. 'Re'migranten kunnen zich een thuis maken op meerdere locaties, kunnen zich verbonden voelen met meerdere locaties of kunnen soms juist niet aarden. Dit allemaal heeft ook invloed op hun identiteitsvorming wat laat zien dat de moderne notie van gebonden plaatsen, diepe wortels en gedeelde cultuur niet meer van toepassing is door dit nieuwe verschijnsel. Dit maakt het dan ook interessant om te zien hoe deze processen bij 're'migranten tot uiting komen.

Hoofdstuk 3 - Nederland en Istanbul

Veel migranten hebben zich de afgelopen decennia in Nederland gevestigd. Momenteel wonen er ongeveer 393 duizend mensen van Turkse afkomst: hiermee is het de grootste etnische minderheidsgroep van Nederland (Çelik en Notten 2012). Deze (afstammelingen van) migranten hebben in de loop der jaren op allerlei manieren tot op zekere hoogte een ‘thuis’ gecreëerd in Nederland.

De instroom van immigranten naar Europa liep qua aantallen hoog op vanaf de jaren zestig, toen veel arbeidsmigranten vanuit ook Turkije naar West-Europa migreerden wegens economische mogelijkheden in onder andere Nederland (Çelik en Notten 2012). Deze Turkse werknemers vestigden zich grotendeels nabij grote fabrieken en mijnen: de zuidelijke provincies, de Randstad en Twente. Dit zijn tegenwoordig nog steeds de gebieden waar de meeste Turkse Nederlanders wonen (ACB Kenniscentrum 2011)⁶. Deze migranten werden als gastarbeiders gezien: het waren tijdelijke migranten die na een aantal jaar gewerkt en gewoond te hebben in Nederland zouden terugkeren naar het land van herkomst. Omdat de migratie tijdelijk zou zijn werd er niet veel gedaan om de migranten zich thuis te maken in Nederland. Hoewel lange tijd zo werd gedacht, zowel door het ‘ontvangende land’ als ook door de gastarbeiders zelf, zijn veel van hen toch in Nederland gebleven. Dit kwam onder andere door de regeling van gezinshereniging die aangenomen werd. Hierdoor werd het mogelijk om de in Turkije achtergebleven gezinsleden naar Nederland over te brengen. *Home* is ook waar familie woont (Hedetoft en Hjort 2002: vii) . Omdat deze dus overkwamen naar Nederland, werd Nederland steeds meer een *home* voor de gastarbeiders en hun gezinnen. Op deze manier werd de migratie minder ‘tijdelijk’: kinderen gingen naar school en vestigden zich steeds meer in de Nederlandse maatschappij. De migranten maakten zich steeds meer ‘thuis’ in Nederland.

Er werd steeds meer een *home* gecreëerd in het nieuw gevestigde land. Het hebben van sociale netwerken, een baan en een gezin gelden als factoren die bij kunnen dragen tot het ‘thuis’ voelen op een bepaalde nieuwe locatie (Hayward 1982 in Cuba en Hummon 1993: 549, Hedetoft en Hjort (2002: vii). Dit was voor veel Turken in Nederland ook het geval. De

⁶ ACB Kenniscentrum voor emancipatie en participatie – Factsheet: Turken in Nederland, Uitgave 2011.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

arbeiders bleken uiteindelijk geen ‘gasten’ meer te zijn maar de perceptie van tijdelijke migranten bleef bestaan. Volgens Ghorasi (2003 in Van Caam 2012) is de perceptie van ‘tijdelijkheid’ één van de redenen waarom Turken in Nederland nog steeds een vorm van *othering* ervaren, ondanks dat veel van hen uiteindelijk toch zijn gebleven. De perceptie van migranten als tijdelijke immigranten heeft ertoe geleid dat hun nakomelingen, de huidige tweede en derde generaties, nog steeds worden gezien als immigranten, allochtonen of gasten. Ze zijn echter geboren en getogen in Nederland en hebben de mogelijkheid om de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen.

Zoals door Ghorashi (2003 in Winkelman 2008: 20) beschreven wordt, worden migranten nog steeds gezien als ‘De Ander’. Deze visie van buitenaf kan leiden tot gevoelens van buitensluiting, teleurstelling en een hernieuwd verlangen naar een (nieuw) ‘thuis’. Volgens Winkelman voelen veel Turks Nederlandse jongeren zich niet ‘thuis’ in Nederland, waardoor ze op zoek gaan naar groepen en locaties waarbij ze zich wel thuis kunnen voelen. Cijfers tonen aan dat de laatste jaren meer Turkse Nederlanders vertrekken uit Nederland, een groot deel daarvan gaat naar Turkije (Winkelman 2008) en hopen daar een ‘thuisgevoel’ te vinden. Deze keuze wordt vaak gemaakt omdat men al tot op zekere hoogte bekend is met de Turkse taal en cultuur. Men verwacht hierdoor dat de migratie ‘makkelijk’ kan gaan verlopen zodra ze in Turkije zijn gevestigd. Er kan echter ook blijken dat Turkije niet als *home* gezien wordt: er kan een gevoel van *homelessness* (Espiritu 2003) ontstaan. Omdat er toch banden zijn met zowel Nederland als met Turkije, voelen deze jongeren zich vooral thuis in de transnationale posities die ze innemen: een gevoel en perceptie van *in-betweenness* (Winkelman 2008). Het wordt op een positieve of een negatieve manier ervaren als een positie tussen twee culturen.

Voor migratie vanuit Nederland naar Turkije kunnen verschillende motieven bestaan. Motieven om over te gaan op migratie, vinden hun basis in sociale en economische factoren (Çelik en Notten: 2012, Klaver, Stouten en van der Welle 2010) maar kunnen volgens Winkelman (2010) en Van Caam (2012) worden opgedeeld in twee soorten: enerzijds zijn er migranten die ervoor kiezen om weg te gaan, vanwege het feit dat ze zich niet ‘thuis’ voelen in Nederland. Ze hebben het idee dat ze er nooit helemaal bij zullen horen in de Nederlandse gemeenschap. Anderzijds zijn er migranten die zich zodanig bewust zijn van de transnationale positie die ze innemen, dat ze optimaal gebruik proberen te maken van de kansen dat het ze biedt. Hoewel de eerste groep migranten zich hier ook van bewust is en hoewel de tweede groep migranten ook het sociale aspect aangeeft, betekent dit dat er een tweedeling is in wat

'Thuis' bestemming bereikt?

de hoofdmotieven zijn. De tweedeling van Bauman in *vagabonds* en *tourists* kunnen we hierin dus terugvinden (1998: 77-102). De eerste groep migranten gaat weg omdat ze het gevoel hebben dat ze er nooit bij zullen horen in Nederland, waardoor er blijven wonen steeds moeilijker wordt. Deze groep migranten kunnen dus als *vagabonds* gezien worden, terwijl de tweede groep migranten duidelijk als *tourists* te zien is. Zij besluiten te migreren door de kansen die hun transnationale banden met beide culturen bieden. Deze tweedeling lijkt echter geen invloed te hebben op de keus om te migreren naar Turkije. Turkije is het meest voor het hand liggend voor deze migranten omdat ze er vanuit hun *roots* al banden mee onderhouden en er bekend mee zijn (Winkelman 2010).

Redenen om te gaan migreren lopen dus erg uiteen. Het doel blijft echter hetzelfde: ze willen migreren naar Turkije (en weg uit Nederland). Wanneer eenmaal de keuze tot migratie gemaakt is, blijkt dat de keuze voor de miljoenenstad Istanbul bewust is gemaakt. Het is de culturele en economische hoofdstad van Turkije, waardoor het veel mogelijkheden voor de nieuw gevestigde migranten biedt.

Deze nieuw gevestigde migranten is de eerste groep die onderzocht is. Deze groep informanten hebben korter dan drie jaar geleden besloten om Nederland te verlaten voor Istanbul. Zij zijn vanwege bovenstaande redenen gemigreerd om een nieuw leven op te bouwen. Daarnaast is de groep informanten onderzocht die al langer dan drie jaar geleden is gemigreerd. Zij wonen inmiddels al langer dan drie jaar in Istanbul en kunnen terugkijken op een periode die al dan niet moeilijk is geweest na de migratie.

Deze stad van vestiging is Istanbul, waar de Oosterse en de Westerse wereld elkaar ontmoeten. Het is de vroegere hoofdstad van het grote Ottomaanse Rijk, voordat gekozen werd om Ankara de hoofdstad van de seculiere republiek Turkije te maken. Deze republiek is in 1923 opgericht door Mustafa Kemal Atatürk en is onder zijn leiding een seculier land geworden: religie en staat zijn sindsdien gescheiden. De meerderheid van de inwoners is echter wel religieus: de islam is de grootste godsdienst in het land. Daarnaast zijn in mindere mate ook aanhangers van het christendom en het jodendom aanwezig in het land⁷. Opgesplitst door de rivier de Bosporus is de stad gelegen op twee continenten, waar in totaal ruim twaalf miljoen mensen wonen. Dit aantal is waarschijnlijk nog aanzienlijk hoger door de vele niet-geregistreerde inwoners die illegaal in de stad verblijven. Ter vergelijking: in februari 2013 woonden er in heel Nederland ruim zestien en half miljoen geregistreerde

⁷ Informatie via site van de Nederlandse ambassade <http://turkije.nlambassade.org/you-and-country/interesse-in-turkije/bevolking-en-religie.html> - geraadpleegd op 8 mei 2013.

'Thuis' bestemming bereikt?

mensen⁸. Istanbul bestaat uit vele erg uiteenlopende wijken waar de diversiteit en dynamiek van de metropool goed in weergegeven ligt: van conservatieve tot liberale wijken en van moderne tot traditionele gedeelten. Hoewel de stad de afgelopen jaren een grote groei meemaakt, ook in de aantallen toeristen die elk jaar de stad bezoeken, kunnen spanningen over politieke en maatschappelijke kwesties zo nu en dan de kop opsteken. Dit is te zien in de vorm van protesten die bijna elk weekend gevoerd worden in het centrum van de stad.

Al in vroegere tijden was de stad een belangrijke doorvaarroute voor de handel tussen het Europese en het Aziatische continent. Tegenwoordig is het weer de grootste en misschien wel de belangrijkste stad van de Turkije dankzij het goede economische klimaat en de grote culturele geschiedenis en bezienswaardigheden die de stad rijk is. Hoewel het niet de officiële hoofdstad van Turkije is, draagt de stad wel een groot deel, 27 procent van het totale bruto binnenlandse product, bij aan de economie van het gehele land. Deze cijfers zijn de afgelopen jaren gestegen: de economie van Turkije floreert. Het bruto binnenlands product⁹ is in 2011 gegroeid met 8,5 procent. In Nederland was dit in hetzelfde jaar 1,2 procent. Deze economische groei heeft erin geresulteerd dat er een toename is van migranten naar de grote steden toe, waaronder ook naar Istanbul. Ook vanuit Nederland is deze economische pullfactor vanuit Turkije aantrekkelijk voor veel mensen. Hierbij is een trend te zien bij de Turks Nederlandse gemeenschap in Nederland: steeds meer (jonge) mensen vertrekken naar Turkije en dan voornamelijk Istanbul om daar een beter leven op te bouwen (Winkelman 2008).

⁸ Inwonersaantal Nederland, via Centraal Bureau voor de Statistiek <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/cijfers/default.htm> - geraadpleegd op 8 mei 2013.

⁹ Statistische landprofielen van Nederland en Turkije, via OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development. <http://www.oecd.org/> Geraadpleegd op 8 mei 2013.

Hoofdstuk 4 - Migratiemotieven

Redenen om Nederland te verruilen voor Istanbul

Murat ziet er vermoeid uit, wat ook blijkt wanneer we in gesprek zijn. Hij is druk met zijn werk bezig en heeft binnenkort veel deadlines. Ook heeft hij zichtbaar moeite met het Nederlands en om bepaalde woorden te vinden. 'Het gaat vandaag echt beroerd, sorry hoor, maar ik ben ook moe. Ik denk dat het daar door komt. Stom hè, dat het zoveel moeite kost. Maar mijn colleges zijn in het Engels en met mijn collega's praat ik Engels, en in het dagelijkse leven is het Turks: ik spreek bijna nooit meer Nederlands'. Toch vindt hij het fijn zegt hij, om weer even Nederlands te kunnen praten. Zijn kantoor is nieuw en de muren zijn (nog) wit. Verder staan er weinig tierlantijnen maar wel veel boeken. Het kantoor wordt gedeeld met een mannelijke collega, die echter geen woord meer met hem wisselt. 'Ik heb geen idee of ik iets verkeerd gezegd heb, maar hij praat niet meer met me. Misschien dat ik met mijn Nederlandse directheid iets tè bot, in zijn ogen, gezegd heb, waardoor hij gekwetst is: ik heb geen idee!'

Migratie van en naar Nederland is allang geen nieuw verschijnsel meer en door de toenemende immigratie en emigratie is er steeds meer sprake van een multiculturele samenleving in Nederland. Enkele informanten die wij hebben gesproken ervaren in Nederland soms echter nog steeds een gevoel van 'er niet bij horen'. Ghorashi (2003 in Winkelman 2008: 21) beschreef dat door de notie van gastarbeiders als 'tijdelijke migranten', altijd het beeld is bestaan dat zij na een tijd zouden terugkeren. Hierdoor werden echter ook hun kinderen gezien als 'migranten' of 'gasten' Na al die jaren worden ook zij nog steeds gevraagd 'waar ze vandaan komen'. Ondanks dat ze er geboren en getogen zijn en in het geval van de informanten in dit onderzoek, er gemiddeld 26 jaar hebben gewoond.

Teruggaan naar Turkije, teruggaan naar 'huis', naar waar men geboren en opgegroeid is, is een droom van de eerste generatie gastarbeiders in Nederland die velen van hen niet kon verwezenlijken. Het nieuwe leven in Nederland was op den duur te veel 'gevestigd'. Ze zijn veelal vanwege de kinderen gebleven: de huidige tweede en derde generatie 'immigranten', die in Nederland opgegroeid zijn. Kinderen die ook nog steeds als 'gasten' gezien worden.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

Wanneer deze kinderen migreren naar Turkije, wordt deze migratie ook wel gezien als ‘terugkeren naar het land van herkomst’. Maar, zoals eerder beschreven, is het eigenlijk geen ‘terugkeren’ omdat ze in Nederland geboren en getogen zijn.

Toch zijn er factoren die ze uit Nederland vandaan duwen, ‘*pushen*’. Tegelijkertijd zijn er bepaalde factoren die ze aan Turkije en/of Istanbul ‘*pullen*’, oftewel ‘aan trekken’. Deze factoren worden tegen elkaar afgewogen om al dan niet de beslissing tot migratie te nemen. Vaak wordt er langere tijd aan gedacht om te migreren maar is er een laatste doorslaggevende factor nodig. Zo vertelt de 28-jarige Ali: “*Op een gegeven moment leefde ik in Nederland echt met de gedachte dat ik naar Istanbul wilde verhuizen. Je bent de hele tijd gefocust op Istanbul. Waar je ook komt gaat het altijd over Istanbul. Op een gegeven moment wil je dan ook gewoon bewegen naar Istanbul*”. Toch ondernam hij deze stap niet totdat hij een baan aangeboden kreeg. Dit is de eerste pullfactor die wordt genoemd door vele informanten om te migreren naar Istanbul, Turkije.

Turkije is een land waar de economie de laatste jaren flink gegroeid is, en waar grote kansen en mogelijkheden lijken te liggen op de arbeidsmarkt. Waar de Nederlandse en de Europese economie momenteel kampen met een toenemend werkloosheidscijfer en afnemende mogelijkheden, is in Turkije het tegenovergestelde het geval: een reden voor (pas afgestudeerde) Nederlanders met Turkse (voor)ouders om Nederland te verlaten en een aanbod wat betreft een baan aan te nemen in Istanbul. Hoewel voor deze ‘arbeidsmigranten’ ook de stad Istanbul hen trok, maakte het aanbod het mogelijk om de stap daadwerkelijk te zetten. Ze hadden het goed in Nederland, maar, wilden een baan niet afwijzen en hebben ze het aanbod en de kans met beide handen aangegrepen. Het kan gezien worden als een vorm van *skilled migration* (Castles en Miller 2009). Men spreekt de taal en is bekend met het land, waardoor de gewenning aldaar als gemakkelijker gezien wordt. Dit maakt ook dat migratie gemakkelijker overwogen wordt. De stap tot migratie was anders erg groot geweest: het hebben van een baan geeft toch een bepaalde zekerheid en rust bij mensen. Het geeft doel aan het verblijf en aan de migratie. Eerdergenoemde Ali zegt hier dan ook over, “*Ja dat is een hele grote stap en heel veel moeilijker ook. Met alle respect, ik had dat zelf niet gedaan*”, wanneer het gaat over mensen die naar Turkije migreren, zonder dat ze een baan hebben.

Ten tweede is een baan van een partner ook een pullfactor om naar Istanbul te vertrekken. Drie vrouwelijke ‘re’ migranten hebben aangegeven dat ze vanwege hun huwelijk met een *Istanbullu* voor migratie kozen. Twee hebben er ook aan gedacht of hebben het geprobeerd om in Nederland samen te wonen, maar de stap om vanuit Istanbul naar Nederland te verhuizen bleek voor de mannen te groot zijn. Serpil, die nog geen jaar in de

‘Thuis’ bestemming bereikt?

stad woont, vertelt dat zij samen met haar man deze niet stap niet eens hebben overwogen omdat het voor hen duidelijk was dat Serpil makkelijker in de Turkse samenleving zou passen dan haar man in de Nederlandse samenleving. *“Ik kan Turks spreken, ik zou me hier veel makkelijker kunnen aanpassen dan mijn man. Mijn man zou eerst Nederlands moeten leren.”* Ook callcenter medewerkster Güler geeft dezelfde reden aan; *“Hij vond het niet leuk. Hij had zoiets van, hier (in Nederland) lachen de mensen niet, hier praten de mensen niet, hier hebben ze lange gezichten. En hier (in Istanbul) heeft hij best wel een goede positie. Wat moet hij in Nederland dan? Omscholing doen, Nederlands leren”*. De echtgenotes die in Nederland zijn geboren, zijn al bekend met de Turkse cultuur en identificeren zich tot op zekere hoogte met zowel Nederland als Turkije. Andersom zou de man veel meer moeten wennen en omschakelen en kan hij een *proces of othering* ervaren zoals Ghorashi noemt (2003 in Winkelman 2008). Hierdoor kan de betreffende partner als de ‘Ander’ gezien worden en zich moeilijk of niet kunnen identificeren met de gemeenschap waarin hij leeft.

Ten derde, zien veel Turkse Nederlanders, net als de gastarbeiders, hun vertrek tegenwoordig vaak ook als een tijdelijke migratie: ze zien wel hoe het gaat lopen. Het is een factor dat doorslaggevend kan zijn en dat steeds belangrijker wordt door de mondiale wereld om ons heen. *“Ik had de kans om naar het buitenland te gaan. Mijn bedoeling was niet om te blijven. Maar ook niet om niet te blijven. Dus ik had zoiets van, ik ga wel, ik zie wel: als het bevalt, blijf ik. En als het niet bevalt kan ik altijd weer terug”*. Dit vertelt Esra, die zeven jaar geleden naar Istanbul migreerde nadat ze haar HBO opleiding had afgerond in Nederland.

Here en there worden volgens Harvey minder relevant, omdat alles dichterbij lijkt te zijn en beter bereikbaar is vanwege de *time-space compression* en ontwikkelingen qua mobiliteit (1989 in Eriksen 2007: 35-36). Door met dit idee te vertrekken, maakt dat dat de keuze gemakkelijker gemaakt kan worden. Het zijn *tourists* die vrijwillig vertrekken naar elders, zoals Bauman ze noemt (1998). Waar dat bij hun (groot)ouders niet het geval was, kan de nieuwe generatie migranten zo weer het vliegtuig instappen en terug naar Nederland gaan, mocht het niet lukken in Istanbul. Door het proces van mondialisering zijn deze mogelijkheden bijna onbegrensd en wordt de keuze om te migreren minder definitief en dus gemakkelijker.

Ook het feit dat deze informanten allemaal een dubbele nationaliteit bezitten, maakt de migratie makkelijker. *“Stel dat het hier niet lukt, om wat voor reden dan ook... Nederland is altijd mijn tweede thuis. En ik wil nooit mijn Nederlandse paspoort weggeven. Dat wil ik ook niet”*, zegt Pelin hierover. Het is eigenlijk ‘vrijblijvend’ migreren, zodat men kan terug keren

'Thuis' bestemming bereikt?

wanneer het om wat voor reden dan ook elders niet lukt. Deze 're'migranten passen dan ook in het plaatje dat Bauman schetst van *tourists* (1998: 92): het zijn mensen die "*stay or move at their hearts' desire*" en een bepaalde *restlessness* (Carroll in Bauman 1998: 82) ervaren. Deze rusteloosheid is steeds meer een leidende factor in het leven van de moderne en individuele mens. Beweging en 'actie' is wat deze groep reizigers nastreeft: ze zijn zich dan ook bewust van de positieve kansen die migratie hen biedt, en van de voordelige positie die het hebben van een dubbele nationaliteit hen verschaft: ze zouden terug kunnen gaan mocht het niet goed uitpakken.

Toch zijn de 'informanten die naar Istanbul migreerden niet alleen maar *tourists*. Een van de informanten is gepusht vanuit Nederland. Zo vertelt de 33 jarige Serdar dat de aanslagen op elf september 2001 in de Verenigde Staten, zijn leven veranderde: "*Toen werd ik ineens gezien: hé, jij bent helemaal geen Nederlander, je bent een Turk.*". En even later vertelt hij: "*ik wilde eens weten hoe het voelt om als onderdeel van het volk gezien te worden. In Nederland kreeg ik telkens de vraag 'waar kom je vandaan?'. Altijd. 'Amsterdam..', 'nee echt?,' ja, Amsterdam..', 'Nee, oké, maar je ouders dan?' Maar 'what the fuck' heb je aan die informatie. Ik wilde gewoon weten hoe het is om als onderdeel van het volk mee te draaien. En om niet steeds op het nieuws te horen te krijgen; allochtonen dit, allochtonen, zus, allochtonen gezeik. Elke dag ging het daarover. Daar had ik schoon genoeg van*". Het was voor hem 'de druppel' om toch te migreren. De gebeurtenissen staan niet op zichzelf, maar hebben een al langere wens tot migratie 'de knoop doen doorhakken'. "*Ik voelde me niet meer onderdeel van het volk. Ik voelde me langzaam weggeduwd worden, 'jullie zijn niet meer welkom, jullie zijn allochtonen. Jullie zijn de oorzaak van al onze problemen: ga weg'. Dat gevoel had ik*", zegt Serdar hierover. Terwijl hij zichzelf altijd als Nederlander zag en nog steeds ziet, moest hij zich de laatste tijd in Nederland een Turk 'gaan voelen'. Voor hem voelde het niet meer goed in Nederland, waardoor hij de keuze heeft gemaakt en inmiddels anderhalf jaar in Istanbul woont. Hij werd steeds meer gezien als 'de Ander' (Ghorashi 2003 in Winkelman 2008). Het verschil tussen zijn *achieved* en *ascribed identity* (Eriksen 2010: 66) was als het ware te groot; hoewel hij zichzelf nog wel als 'Nederlander' zag, werd hij door anderen steeds vaker als 'anders', als 'Turk' gezien. Het maakte dat hij zich niet meer kon identificeren met de gemeenschap en het land waarin hij destijds woonde.

Ook Pelin heeft een soortgelijke ervaring: "*Integratie is wederzijds. Maar als Turken al 40-60 jaar in Nederland wonen, dan verwacht ik na 60 jaar niet meer de vraag 'hoe kan het dat jij*

'Thuis' bestemming bereikt?

moslim bent, maar geen hoofddoek draagt?'. Dat kan gewoon niet". Inmiddels woont ze vier jaar in Istanbul. Ze vindt dat zowel immigranten als het gastland zich aan elkaar aan moeten passen. Het ligt niet aan één groep wanneer integratie niet slaagt bij een bepaalde bevolkingsgroep. Bovenstaande personen zouden dus als een soort *vagabonds* gezien kunnen worden, waarover Bauman schrijft (1998). De reden dat *"they are on the move"*, is *"because they have been pushed from behind"*. Ze worden weggeduwd vanwege omstandigheden in hun geboorteland: ze voelen zich er niet meer *home*. *"Ik houd van Nederland, van de Nederlandse cultuur, van Nederlandse mensen, maar ik heb me er nooit echt thuis gevoeld. Ik heb altijd het idee gehad dat ik me moest verantwoorden"*, geeft Ezgi bijvoorbeeld aan. Vanwege persoonlijke redenen heeft zij daarom vier jaar geleden de beslissing genomen om naar Istanbul te komen.

Deze bovengenoemde push- en pullfactoren maken dat iemand kan migreren. In geen van de gevallen is migratie echter een plotselinge beslissing. Vaak denkt iemand er lange tijd over na om te vertrekken. Na het afstuderen blijkt uit onze interviews 'hét' moment te zijn om de stap te wagen. Men is wat 'uitgekeken' op Nederland en is op zoek naar een uitdaging: de sleur begint toe te slaan. Nihat omschrijft zijn situatie als volgt: *"Wat bij mij echt misliep, was een déjà-vu. Dat je maandag tot en met vrijdag elke dag hetzelfde hebt. Vrijdagavond en zaterdagavond stappen en zondag een hele saaie dag: katerdag. Leuk... maar wat ik dus echt miste, was Istanbul"*. 'Spanning en sensatie' is wat ze zoeken, en in Nederland zitten ze dan vaak op een doodlopend pad: Na zes uur 's avonds zijn de winkels gesloten en zijn de straten nagenoeg leeg. In Istanbul, daarentegen, zijn de winkels geopend tot tien uur 's avonds. Na zeventien jaar in Istanbul gewoond te hebben, heeft Nihat inmiddels zijn plekje gevonden in Istanbul en kan hij niet meer zonder de stad.

Nederland wordt door Pelin ook wel 'grijs' genoemd: *"Het is grijs. Qua weer is het grijs, maar qua life-zone is het ook een beetje grijs. Ik ben daar geboren en getogen, en toen vond ik het ook allemaal niks"*. En zij is hierin niet de enige. Elke informant heeft een soortgelijke 'saaigheid' met Nederland ervaren. Wanneer op een bepaald moment een partner of een baan hen niet meer tegenhoudt, kunnen ze besluiten om een leven in Istanbul te gaan leiden. De keuze voor Turkije en Istanbul is omdat de migratie dan verwacht wordt 'gemakkelijker' te zijn: ze spreken Turks, zijn bekend met de cultuur en Istanbul is een dynamische stad. Deze migranten gaan het avontuur met een open blik tegemoet, of hoe Dilek haar uiteindelijke keuze toelichtte: *"Ik dacht, het leven is kort, dus ik ga het wel proberen"*.

ÇINAR 3

ECE-2

Hoofdstuk 5 - Pas gemigreerd

Sümeyye Ekmekçi – 3667014

Op een zonnige zondagmiddag komen we bij Irem thuis die anderhalf jaar geleden is getrouwd en verhuisd naar Istanbul. Ze woont in het Europese deel van de stad in een klein maar knus appartementje dat volstaat met Ikea meubels. Ze heeft Turkse gerechten klaargemaakt en met een warm glaasje Turkse thee erbij belooft het een gezellige middag te worden. Lachend vertelt ze ons over mogelijke plaatsen waar we nieuwe informanten zouden kunnen ontmoeten. Het is te merken dat ze goed op de hoogte is van alle Nederlandstalige bijeenkomsten in Istanbul, ze heeft zich goed voorbereid op haar migratie. 'Ik mis de sfeer in Nederland wanneer het Kerst is en Sinterklaas!' zegt ze. Wanneer ze even later door haar man wordt gebeld zegt ze tussendoor ook 'is goed' en sluit ze af met 'doei'. Lachend vertelt ze ons dat haar man een paar woordjes Nederlands heeft geleerd en die nu ook regelmatig gebruikt. In de avond wanneer we vertrekken zien we nog snel een bordje bij de deur hangen waarop staat: 'Welkom'. 'Van de Blokker nog' vertelt ze.

5.1 Eerste indrukken

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de situatie van 're'migranten die korter dan drie jaar in Istanbul wonen. Wanneer de keus om te migreren eenmaal is gemaakt en de 're'migranten in Istanbul aankomen, blijkt voor de meesten een moeilijke periode te volgen. Hoewel de meeste 're'migranten de stad wel kennen van vakanties, familiebezoeken en stages of de tijd dat ze er hebben gestudeerd blijkt het wonen in de stad Istanbul toch anders te zijn. Zo zegt Betül, die uit Nederland vertrok omdat ze niets meer had wat haar aan Nederland 'bond':
"Het is ook heel anders. Nu werk ik hier. Anders was het gewoon; lang leve de lol. Barretje hier, disco 'tje daar. En dat is nu niet meer". Hoewel de meeste van te voren hier wel aan gedacht hadden blijkt het in de praktijk moeilijker uit te pakken. Istanbul is namelijk erg druk, groot en het is niet vergelijkbaar met de Nederlandse steden waar de 're'migranten vandaan komen. Voor sommigen geeft het zoeken naar een baan de nodige stress terwijl voor anderen

‘Thuis’ bestemming bereikt?

weer andere factoren spelen. Uit de interviews blijkt dat de eerste paar maanden voor iedereen moeilijk zijn. In deze eerste paar maanden moeten de ‘re’ migranten namelijk veel nieuwe indrukken verwerken, wennen aan de nieuwe context en de stad leren kennen. *“Het is zó anders. Ik kom uit Apeldoorn, dus een hele kleine stad vergeleken met Istanbul. Eigenlijk net een stad volgens mij. Dus het is heel anders”* vertelt Betül hier dan ook over. Logischerwijs is het geen makkelijke opgave om je een thuis te maken in een andere stad en de een heeft er meer moeite mee dan de ander. Deze eerste paar maanden zorgen dan dus ook voor de nodige frustraties. Zo vertelt Irem, die anderhalf jaar geleden naar Istanbul verhuisde omdat ze trouwde met een man uit Istanbul, dat mensen aan haar zien dat ze uit Europa komt. *“Ze zien het aan de manier waarop je kijkt en doet. Ze zien het zelfs aan de manier waarop je je geld geeft op de markt”* vertelt ze. Wanneer ze er iets meer op ingaat komt de frustratie tevoorschijn: *“Staat het op mijn voorhoofd geschreven of zo dat ik uit Europa kom!?”*. Hoewel zij zelf ook het gevoel heeft dat ze ‘net anders’ is, frustreert het dus wel dat ze niet kan opgaan in de menigte. Dit was namelijk voor veel ‘re’ migranten ook het geval in Nederland. Ze vallen op en men ziet dat ze ‘anders’ zijn. Ze worden in beide gevallen gezien als ‘de Ander’.

Vanaf het moment dat de eerste gastarbeiders vanuit Turkije naar Europa vertrokken is er een woord in de Turkse taal ontstaan die Turken uit Duitsland beschrijft; *Almançı*. Tegenwoordig wordt het gebruikt om alle Turken in Europa aan te duiden en veel ‘re’ migranten worden dan ook als *Almançı* gezien wanneer zij vanuit Europa naar Turkije vertrekken. *“Zo ben je eigenlijk overal een beetje een gast”* vertelt Irem dan ook. Een uitspraak die meerdere malen herhaald wordt. Hoewel ‘re’ migranten zich thuis kunnen voelen in zowel Nederland als Turkije zien ze zich ook als gast in beide landen. Dit verschijnsel laat de wisselwerking tussen de identiteit die je wordt opgelegd en die je zelf vormt zien ofwel het verschil tussen een *ascribed* en *achieved identity* zien (Eriksen 2010: 66). Hoewel Irem toegeeft dat zij zichzelf ook Nederlands voelt nu ze in Turkije woont kan het ook moeilijk zijn om te accepteren dat je ook in Turkije als ‘anders’ wordt gezien. Of in ieder geval dat je het gevoel hebt dat mensen je als anders zien. Tegelijkertijd beïnvloedt het ook het gevoel van *belonging* (Duyvendak 2011). Enerzijds behoren ze tot de maatschappij en anderzijds ervaren ze een gevoel van uitsluiting, zoals het woord *Almançı* laat zien.

Tijdens deze eerste periode ervaren de ‘re’ migranten eigenlijk in meer of mindere mate een soort ‘cultuurshock’. Hoewel zij dit niet zo benoemen vertellen ze wel over de manier waarop ze in het begin alles met Nederland vergelijken en hoe het leven in Istanbul ook anders lijkt te zijn dan verwacht. Bij een borrel voor Nederlandstaligen, dat maandelijks georganiseerd

‘Thuis’ bestemming bereikt?

wordt door een groep Nederlandstalige mensen in Istanbul, vertelt Serdar dan ook; *“Het is heel anders. Ik dacht dat wij in Nederland een Turkse cultuur hadden. Maar dan kom je hier en dan is alles anders”*.

In de eerste paar maanden ligt voor veel ‘re’ migranten ook de focus op het leggen van sociale contacten. Sommigen hebben familie in Istanbul wonen maar de meesten hebben (nog) geen vrienden in Istanbul. Enkele hebben via-via mensen ontmoet toen ze zich voorbereidden op hun migratie en weer anderen hebben vooral veel contact met hun collega’s. De sociale contacten zijn echter in de eerste paar maanden erg gering zoals ook Serpil vertelt. Ze trouwde en verhuisde naar Istanbul maar had in de eerste paar maanden vooral contact met haar eigen familie en schoonfamilie. Sinds ze werkt maakt ze echter ook kennis met anderen. Hoewel ‘re’ migranten elkaar niet heel erg veel opzoeken (op de callcenters na) waren er wel twee ‘re’ migranten, Gül en Canan, die elkaar heel toevallig in Istanbul hadden ontmoet en sindsdien erg goed bevriend waren geraakt. De verloofden van beide vrouwen kenden elkaar namelijk en toen ze erachter kwamen dat ook de verloofde van de ander uit Nederland kwam besloten ze hun kennis te laten maken. De gemeenschappelijke achtergrond en ervaringen waren dan ook factoren waardoor ze onder andere een goede band konden ontwikkelen. De gedeelde ervaring van beide vrouwen zorgde voor een onderlinge band omdat zij elkaar goed begrepen.

5.2 Even wennen?

Het migreren naar een ander land en stad en het hierbij achterlaten van de sociale netwerken die je altijd al hebt gekend kunnen ook moeilijker uitpakken dan verwacht. ‘Re’ migranten vertrekken naar Istanbul wegens een positief gevoel over de stad maar het achterlaten van de vertrouwde omgeving valt voor de meesten erg zwaar. De ‘re’ migranten hebben zo een groot deel van hun leven in Nederland doorgebracht dat het simpelweg, zoals ze zelf aangeven, te moeilijk wordt om in Istanbul meteen te wennen aan de nieuwe omgeving. *“Maar goed ik denk dat het ook wel een beetje wennen is. Ik heb 28 jaar in Nederland gewoond dan ben je de cultuur daar wel gewend ja”*, vertelt Ali die nog maar een half jaar in Istanbul woont. Omdat de ‘re’ migranten Istanbul ook vooral kennen van leuke ervaringen zoals vakanties, familiebezoeken en hun studententijd hebben ze soms in het begin ook moeite om zich in het dagelijkse leven van Istanbul te storten. De eerste periode is dan niet moeilijk omdat ze niet kunnen wennen of omdat de omgeving zo anders is maar omdat ze het land vooral kennen van

‘Thuis’ bestemming bereikt?

vakanties. Zo vertelt Murat bijvoorbeeld; *“Ik leef hier nu echt. In het begin was het meer vakantie; ook de eerste twee á drie maanden. En pas na de zesde of zevende maand begon ik echt in te burgeren”*.

De ‘re’ migranten moeten wennen aan verschillende factoren. Ten eerste hebben de ‘re’ migranten altijd al transnationale contacten onderhouden met Turkije maar nu moeten zij op deze manier contact onderhouden met hun familie en vrienden in Nederland. De moderne technologie en toegenomen mobiliteit (Castles en Miller 2009: 1 – 18) die het mogelijk maakt om makkelijk contact te onderhouden is voor sommigen dan ook van essentieel belang. Serpil, die ook vanwege haar huwelijk naar Istanbul is verhuisd, vertelt dat ook zij het de eerste paar maanden heel moeilijk heeft gehad. Door middel van *Skype* spreekt ze haar moeder echter elke dag en om de paar maanden wordt er een bezoek gebracht aan Nederland of komt er iemand vanuit Nederland op bezoek in Istanbul. *“Ik heb moeite gehad met het achterlaten van mijn ouders en hierheen te komen”* vertelt zij dan ook. De toegenomen *global interconnectedness* (Eriksen 2007: 1) maakt het echter niet alleen voor Serpil maar ook voor alle andere ‘re’ migranten makkelijker om in Istanbul te wonen. Het betekent namelijk dat hoewel zij in Istanbul wonen ze relatief makkelijker dan eerst relaties kunnen behouden met hun familie en vrienden in het land van vertrek. De grenzen tussen ‘hier’ en ‘daar’ zijn niet meer erg sterk wat het mogelijk maakt om in Istanbul nog dagelijks contact te behouden met ‘daar’, Nederland. We zien hier dus dat de *time-space compression* waar Harvey op doelt (1989 in Eriksen 2007:35-36) het mogelijk maakt om makkelijker hier in Istanbul te zijn en tegelijkertijd verbonden te blijven met daar. Zo heeft het vertrek dus niet een zodanig sterke impact omdat ze door transnationaal contact te behouden zich nog daar (verbonden mee) kunnen voelen.

Ten tweede hebben de ‘re’ migranten vaak een erg beperkt sociaal netwerk in Istanbul. Omdat ze nog maar zo kort in Istanbul wonen hebben de ‘re’ migranten niet veel sociale contacten kunnen leggen, zoals eerder benoemd, en hebben ze de contacten die ze wel hebben gelegd nog niet veel kunnen ontwikkelen. Serpil die ten tijde van het interview zeven maanden in Istanbul woonde gaf aan dat ze daar nog helemaal geen vrienden had. Hoewel ze wel haar schoonfamilie en collega’s had waar ze het goed mee kon vinden, had ze daarbuiten niet veel contacten. Ook voor andere ‘re’ migranten was het moeilijk om goede sociale contacten te leggen. Cansu van 26, die inmiddels anderhalf jaar in Istanbul woont denkt dat dit komt door de levensfase waarin ze zit. Zo geeft zij aan dat veel mensen van haar leeftijd vrienden hebben die ze kennen van de middelbare school of van een hogere opleiding.

'Thuis' bestemming bereikt?

Hierdoor staan mensen daarna ook niet meer erg open voor nieuwe vriendschappen. Mensen zijn vaak meer bezig met het (vaak nieuwe) gezinsleven waardoor nieuwe vriendschappen vormen geen prioriteit hebben.

Hoewel Gmelch (1980: 42), Cuba en Hummon (1993: 549) en Hedetoft en Hjort (2002: vii) allemaal beschrijven dat sociale netwerken een van de factoren zijn waardoor mensen zich thuis voelen, is deze in het geval van de 're'migranten dus nog erg beperkt. Echter, het kunnen behouden van het sociaal netwerk in Nederland maakt het mogelijk dat zij zich in Istanbul niet alleen voelen. De moderne technologie maakt het dus mogelijk om dit aspect los te koppelen van de geografische plek. Op deze manier wordt het makkelijker voor de 're'migranten om zich *home* te voelen in Istanbul terwijl ze nog deel uitmaken van hun sociaal netwerk in Nederland.

5.3 Je 'Thuis' maken en voelen

In de wijk Mecidiyeköy waar veel bedrijven gevestigd zijn gaan we langs bij een Nederlandstalig callcenter dat geleid wordt door Sadık, die al acht jaar in Istanbul woont. Wanneer we binnenkomen zien we ongeveer dertig mensen die allemaal een headset op hebben en in het Nederlands bellen. Er werken zowel Nederlanders als Turkse Nederlanders wordt ons verteld. Samen met Sadık lopen we door naar een andere kamer waar we hem zullen interviewen. Op de tafel liggen Turkse kranten maar op het whiteboard dat in de kamer hangt staan aanwijzingen in het Nederlands. Even later worden we gestoord door een medewerkster die een vraag heeft voor Sadık. Ze begint in het Turks maar maakt haar vraag af in het Nederlands.

In Istanbul proberen de 're'migranten letterlijk en figuurlijk hun plek in de stad en de samenleving te vinden. Ze kunnen steeds beter hun weg vinden in de stad, weten steeds beter waar ze voor bepaalde zaken moeten zijn en verbeteren daarbij ook hun Turks. Vooral door sociale contacten te leggen en door te werken proberen zij zich hierbij 'thuis' te maken in Istanbul. De relatief korte periode dat ze er echter zijn zorgt ervoor dat ze zich nog niet helemaal op hun plek hoeven te voelen. Ali, die ten tijde van het interview een half jaar in Istanbul woont zegt over; *"Ik was al eerder gewend aan Istanbul, maar het voelt voor mij niet zo aan alsof ik hier woon. Nee, nu nog niet."* De reden die hiervoor dan ook wordt gegeven is simpelweg de tijd die er is doorgebracht. Cuba en Hummon (1993: 549) noemen

‘Thuis’ bestemming bereikt?

vertrouwdheid als een van de kenmerken van een *home* en Duyvendak stelt dat er voor migranten tijd nodig is om te kunnen aarden en zich thuis te kunnen voelen in het vestigingsland (2011). Dit komt dan ook duidelijk naar voren in het verhaal van de ‘re’migranten. Hoewel zij zich thuis proberen te maken in Istanbul is tijd nodig om vertrouwd te raken met de nieuwe omgeving.

Toch proberen de ‘re’migranten ook middels concrete zaken om zich thuis te maken in Istanbul. Vooral hun baan is hierbij ook van belang. Serpil is hier dan ook een goed voorbeeld van. Sinds kort werkt ze bij een Nederlandse callcenter wat haar goed doet. *“Ja, ik werk sinds twee maanden. Maar daarvoor was het best moeilijk. Want je moet buiten zijn om mensen te kennen, om je aan te passen. En met alleen thuiszitten kom je niet veel verder. Nu ik werk.. Ik ga naar werk, ik kom terug, heb wat tijd voor mezelf in het weekend. Dat heeft me wel goed gedaan, ik heb een ritme opgebouwd”*.

Ook vind ze het daarbij fijn dat ze nog steeds Nederlands kan spreken op haar werk en dat haar collega’s vergelijkbare achtergronden hebben als haar. Sadık, die bedrijfsleider is bij een Nederlandstalig callcenter vertelt dan ook dat veel ‘re’migranten in eerste instantie ervoor kiezen om bij een Nederlandstalige callcenter te werken of bij een ander Nederlands bedrijf. Het zorgt er namelijk voor dat ze kunnen werken in de vertrouwde Nederlandse bedrijfscultuur in Turkije. Ook de collega’s worden gewaardeerd omdat zij ook bijna allemaal ‘re’migranten zijn en dus dezelfde ervaring delen. Ook Murat benoemt zijn baan wanneer het gaat om zijn ‘thuis’-gevoel. Omdat er zoveel tijd wordt doorgebracht is het van groot belang voor de ‘re’migranten. *“Voorlopig is dit wel mijn thuis ja. En dat komt ook weer door werk. Omdat ik hier nu gewoon ritme heb. Je staat op een bepaalde tijd op, je gaat naar je werk, je doet bepaalde dingen: Het is een routine”*, aldus Murat.

Ook door zich goed voor te bereiden op hun migratie hopen de ‘re’migranten zich makkelijker thuis te maken in Istanbul. Omdat veel van hen al langer rondliepen met de gedachte om naar Istanbul te migreren is het eigenlijk een droom die uitkomt. Ze hebben er ook al zo lang aan gedacht dat ze soms van te voren al geïnvesteerd hebben in een relatie met Istanbul. Sommigen doen dit middels hun werk, weer anderen door de stad en hun sociale contacten vaak te bezoeken en anderen doen dit weer door zich er mentaal op te richten dat zij naar Istanbul gaan verhuizen. Op de vraag hoe hij zich thuis heeft gemaakt in Istanbul antwoordt Serdar; *“Door het extreem goed voor te bereiden. Dat is vijf of zes jaar geleden, voordat ik hier anderhalf jaar geleden naartoe kwam. Toen ben ik langzamerhand dingen gaan doen, waardoor mijn connectie met Turkije beter werd. Ik kwam zo nu en dan een weekendje hier naartoe.”* Hoewel zij dus in Nederland woonden waren ze met hun gedachten

'Thuis' bestemming bereikt?

in Istanbul. Fysiek waren ze in Nederland, maar in hun gedachten en verbeelding waren ze al in Istanbul. Dit dromen over elders, wordt door Espiritu (2003: 10) beschreven als een manier voor migranten om waar dan ook ter wereld zich 'thuis te kunnen voelen'; door er in gedachten te zijn. Ook Ali deelt deze ervaring en vertelt dat hij de laatste drie á vier jaar elke dag aan Istanbul en een leven daar dacht. Hoewel deze 're'migranten dus niet letterlijk 'terug' hoeven te migreren hebben zij ten opzichte van Istanbul wel het gevoel gehad wat Hedetoft en Hjort (2002: vii) beschrijven; *"Our home is (...) where we long to return to when we are elsewhere in the world"*. In Nederland werd deze relatie ten opzichte van Istanbul op cultureel niveau doorgezet; de 're'migranten voelden zich daar Turks, behielden hun transnationale contacten met Turkije en zetten hun Turkse tradities voort. De 're'migranten geven dan ook allemaal aan dat zij zich in Nederland (ook) Turks voelden. Dit wordt door Espiritu benoemd als symbolisch transnationalisme (2003: 11). Eenmaal in Istanbul wordt nu de relatie met Nederland doorgezet op cultureel niveau. Dit doen de 're'migranten door hun relaties in Nederland te behouden, door hun Nederlandse tradities voort te zetten en zich Nederland te herinneren. Irem vertelt in haar appartementje in Istanbul hoe zij Kerstmis en Sinterklaas mist, puur door de sfeer die er dan in Nederland hangt en hoe zij Sinterklaas nog steeds zal vieren wanneer ze kinderen krijgt. Door een stukje Nederland mee te nemen naar Istanbul maken de 're'migranten zich thuis in Istanbul. Zij voelen zich namelijk niet thuis alléén in Istanbul of alléén in Nederland vertellen zij. Waar zij ook wonen nemen zij een deel mee van de andere plaats, in hun herinneringen en verlangen. Zij kunnen zich thuis voelen in Istanbul omdat zij in gedachten tegelijkertijd ook in Nederland kunnen zijn. Zoals Anton Shammass (1996: 466 in Espiritu 2003: 11) het benoemd; *"We don't ever leave home. We simply drag it behind us wherever we go, walls, roofs and all."* Of zoals een 're'migrant het verwoordde; *"ik zoek mijn eigen stukje Nederland op in Istanbul"*.

5.4 'Hier' én Daar', Turks én Nederlands

Zoals ook in voorgaande paragraaf beschreven wordt voelen 're'migranten zich in Istanbul thuis door ook hun relatie met Nederland door te zetten. De relatief korte tijd die ze in Istanbul wonen is deels hier de oorzaak van omdat ze tijd nodig hebben om hun 'oude' leven achter zich te laten. Het is echter niet alleen de tijd.

Ten eerste hebben de 're'migranten die wij hebben gesproken nu eenmaal altijd al transnationale contacten gehad, ze spraken Turks én Nederlands, groeiden bicultureel op en

'Thuis' bestemming bereikt?

hebben zich kunnen identificeren met zowel Turkije als Nederland. De dubbele nationaliteit die ze bezitten heeft ervoor gezorgd dat ze optimaal gebruik kunnen maken van de mogelijkheden die ze hebben. Al deze factoren hebben ertoe geleid dat zij zich op beide plaatsen ook 'thuis' kunnen maken zonder dat ze zich er voor de volle honderd procent thuis hoeven te voelen. Over zijn bezoeken aan Nederland vertelt Serdar dan ook: *"Heel maf. Drie dagen vind ik fantastisch, daarna wil ik terug"*.

Hoewel zich 'thuis voelen' heel subjectief is wordt het wel verbonden met objectieve aspecten zoals familie, gemeenschap en afkomst (Van Caam 2012: 50). Deze aspecten zijn niet zoals voorheen gebonden aan geografische plekken. De moderne notie van gebonden plaatsen, diepe wortels en gedeelde cultuur zoals beschreven door Nash (in Ahmed 2003: 179) is in de tijd van mondialisering niet meer altijd van toepassing en in het geval van de Turks Nederlandse 're'migranten komt dit naar voren. *"Culture equals nation equals home equals identity"* (Hedetoft en Hjort, 2002: 9), althans zo werd het gezien. In het geval van de 're'migranten is deze stelling echter niet meer van toepassing.

Ten eerste is vanwege de toegenomen mobiliteit met waar dan ook ter wereld (Eriksen 2007: 1) de mogelijkheid voor hun om te migreren en contacten te onderhouden makkelijker geworden. Hierdoor kunnen zij zich thuis voelen op meerdere plekken, zich verbonden voelen met meerdere locaties maar het kan er ook toe leiden dat zij nergens helemaal kunnen aarden. Zo komt dit bijvoorbeeld naar voren in het interview met Serpil: *"Ja, dat voel ik soms wel, die vooroordelen. Nederlandse hebben ook vooroordelen over Turkije. Maar Turken hebben ook vooroordelen over Turken uit het buitenland. Dus we voelen ons nergens thuis eigenlijk. Nee, nee. Het is ook niet altijd zo erg hoor, maar soms voel ik wel vooroordelen, vooral in het begin"*.

Ten tweede laat bovenstaande stelling van Hedetoft en Hjort (2002: 9) ook zien hoe een gevoel van *home* verbonden is met identiteitsvorming. Waar iemand zich thuis voelt en thuis vindt horen geeft namelijk ook de identiteit weer. Irem benoemde dat ze zich in beide landen soms 'te gast' voelt. Hoewel deze ervaring niet door iedereen wordt gedeeld hebben wel alle 're'migranten in Istanbul het idee dat ze meer Nederlands zijn dan dat ze voorheen dachten. Terwijl ze zich in Nederland Turks voelden, voelen ze zich in Istanbul Nederlands. *"Ja ik ben gewoon een Nederlander, ben ik hier achter gekomen"* vertelt Serdar. Ook in het interview met Murat komt dit naar voren waarin we tegelijkertijd kunnen zien hoe identiteit contextafhankelijk is: *"Ik voel me meer een Nederlander dan een Turk. Ik voel me gewoon een Nederlander. Ik ben een Nederlander in Turkije, en in Nederland was ik meer een Turk"*. Dit is een vorm van *in-betweenness* (Winkelman 2008), de migranten identificeren zich met

‘Thuis’ bestemming bereikt?

de transnationale positie die ze innemen. In het geval van deze ‘re’migranten zien we niet alleen dat zij zich in beide landen thuis kunnen voelen maar hoe dit ook direct invloed heeft op de manier waarop zij zichzelf zien.

Irem ziet zich echter in beide landen als ‘gast’ en benoemt daarbij dat ze voor de helft Turks is en voor de helft Nederlands. Deze wisselwerking tussen identiteit en *home*-gevoelens laat zien hoe zowel identiteit en het concept van *home* door ‘re’migranten op verschillende manieren ingevuld kan worden. Serpil die sinds zeven maanden in Istanbul woont en bij een Nederlandstalig callcenter werkt zegt: *“Ik heb heel mijn leven in Nederland gewoond maar ik heb me er nooit thuis gevoeld. Ik weet niet waar het aan ligt want al mijn vrienden zijn daar, familie is daar. Maar ik weet niet, ik voel me hier fijner...”*. En toch kiest ze ervoor om bij een Nederlandstalig bedrijf te werken. Door wel in Turkije te wonen maar Nederlandse aspecten mee te nemen in het dagelijkse leven maken de ‘re’migranten zich thuis in Istanbul. Zo zegt Ali bijvoorbeeld; *“Wat wij graag willen meemaken is dat we Turks willen zijn, in Turkije willen wonen maar dan met een Nederlandse cultuur”*.

Ten derde voelen de ‘re’migranten zich dus zowel Turks als Nederlands maar dit betekent nog niet dat ze zich in Istanbul meteen deel voelen uitmaken van de Turkse maatschappij. Zo zegt Serdar bijvoorbeeld: *“Ik kan echt geen relatie opbouwen met Turken hier. De mentaliteit is heel anders. In alle opzichten”*. Ook Murat beaamt dit; *“Ik voel me hier meer een buitenlander dan in Nederland”*. De Turkse afkomst betekent dus niet dat zij zich ook makkelijk thuis kunnen voelen in Turkije. Hoewel sommige ‘re’migranten in Nederland het idee hebben gehad dat ze zich in Istanbul beter op hun plek zouden voelen is dit dus niet altijd het geval. Zij zijn namelijk migranten in Istanbul en moeten hoe dan ook wennen aan al het nieuws. Hoewel ze vaak worden gezien als remigranten, als mensen die ‘terugkeren’ naar Turkije, zijn zij dat niet. De veronderstelling dat zij zich daar makkelijk thuis zouden kunnen maken lijkt hierop gebaseerd te zijn. Hoewel ze wel bekend kunnen zijn met Istanbul en Turkije hebben zij toch tot dat toe het grootste deel van hun leven in Nederland doorgebracht. Wanneer zij nu zouden terugkeren naar Nederland zou er sprake zijn van remigratie, echter is dit in Istanbul niet het geval.

Deze veronderstelling wordt ook gedeeld door de ‘re’migranten zelf. Zo vertelt Canan dat ze is ‘teruggekomen naar Turkije’ en herhaalt ze dit een aantal keer. Wanneer ik haar vraag of dit dan daadwerkelijk voor haar voelt als ‘terugkomen’ antwoordt ze; *“Nee, wat stom he. Dat ik ‘terugkomen’ blijf zeggen terwijl het helemaal niet zo is. Maar het zit er zo erg in. Iedereen blijft het zo benoemen maar het klopt eigenlijk niet”*. Ook Betül deelt de

'Thuis' bestemming bereikt?

mening dat de term 're'migrant niet van toepassing is op haar; *"Op papier is dat wel zo, terug naar je eigen land. Een Turk die naar Turkije gaat. Maar het voelt niet zo. Het voelt meer als ik naar Nederland ga, dat dat mijn thuis is"*. Deze mening wordt gedeeld door alle 're'migranten. Zij zien zichzelf niet als 're'migrant en hun migratie niet als teruggaan. Dit is een andere uitkomst dan waar Christou over schrijft (2006a in Winkelman 2008). In haar onderzoek naar tweede generatie 're'migranten, werd door haar informanten aangegeven dat de migratie als een 'retourmigratie' werd ervaren. In het geval van dit onderzoek bij migranten in Istanbul, is dit echter niet het geval. Ook Murat ervaart zijn migratie niet als een 'retourmigratie': *"Ik voel me geen remigrant, ik ben niet teruggekomen. Dat zou ik zijn als ik nu terug zou gaan naar Nederland. Ik voel me nu een emigrant, een buitenlander. De manier hoe ik me kleed; dat hoor ik ook altijd. Je gedraagt je anders, je kleed je anders. Het is niet alleen de taal of de manier waarop je spreekt. Het is ook de manier waarop je de trap op- en afloopt, hoe je staat, hoe je je kleedt. De manier hoe jij in de bus staat. Uit alles blijkt dat je gewoon een buitenlander bent. En zo voel ik me ook. Maar wel als een buitenlander die zichzelf steeds meer comfortabeler voelt. Wij hebben buitenlandse collega's aan de universiteit werken, ik lijk meer op hen dan op de Turken. Ik ben meer een van hen"*.

Ten slotte zijn de aspecten die een *home* vormen voor de 're'migranten meer aanwezig in Nederland dan in Istanbul. Hoewel de informanten in Istanbul er aan werken om zich zo thuis mogelijk te maken blijft Nederland de basis, de plek waar ze zijn geboren en opgegroeid. Nederland is de vertrouwde plaats waar ze familie en vrienden hebben wonen en waar ze daadwerkelijk naar terug zouden keren wanneer zij zich in Istanbul toch niet op hun plek zouden voelen.

Hoofdstuk 6 - Inmiddels gewend?

Lysbeth Hiemstra – 3709604

6.1 Istanbul *life*

“Het mooiste aan Ankara vind ik persoonlijk de terugreis naar Istanbul. Voor mij is het gewoon Istanbul en geen Turkije: het zijn twee totaal andere werelden. Ik vind Istanbul de hoofdstad van de hele wereld. Hoeveel landen heb je nou op een gegeven moment dat je naar Azië bent, en je bent zo in Europa. Maar als stad is het alleen maar Istanbul. (...) Wat het uitzicht ook is 's avonds, als je in Etiler bent, bovenop de berg, en je drinkt een bakje koffie, borreltje erbij. Als je Istanbul dan bekijkt. En ergens bij de Gouden Hoorn zit, dan denk je bij jezelf, wat ben ik uitgerust, qua geest!”. (Gesprek met Nihat)

Een vertrouwde omgeving achter laten om een nieuw leven op te bouwen in Istanbul: het is een grote en gewaagde stap die migranten maken nadat ze de knoop, die soms erg 'dik' kan zijn, doorgehakt hebben. De migranten in dit hoofdstuk hebben deze knoop al langere tijd geleden doorgehakt, zij wonen inmiddels al langer dan drie jaar in Istanbul en hebben een heel nieuw leven opgebouwd, al dan niet met een partner en kinderen: hun leven is gesetteld. Dit in tegenstelling tot de informanten uit het vorige hoofdstuk, die korter dan drie jaar in Istanbul wonen en aangaven nog erg te moeten wennen aan het leven aldaar. Het is een proces dat de migranten door moeten om uiteindelijk te kunnen zeggen: ja, ik heb de goede keuze gemaakt. Elk begin is natuurlijk moeilijk. Dat hebben alle informanten gelijk toegegeven. Zoals ook in het vorige hoofdstuk genoemd is, is het een gewenningsproces waar alle informanten door heen moeten, voordat men zich in een nieuwe omgeving 'thuis' kan voelen.

Dilek is een van hen. Zij woont bijna zes jaar in Istanbul, en zegt: *“De eerste vier maanden was echt een ellende. Mijn moeder belde mij iedere keer, ik zeg tegen haar 'ja, het gaat goed'. En toen begon ik weer te huilen als ik ophing. Ik wilde het niet laten merken, ik dacht, misschien ga ik wel terug”*. Ook de 35-jarige Nevra heeft deze eerste periode, inmiddels al vier jaar geleden, als moeilijk ervaren. Dit blijkt wanneer ze vertelt: *“Ik voelde me heel alleen. Al mijn vrienden waren daar. Ik heb daar ook veel om gehuild. Ik heb ook veel*

‘Thuis’ bestemming bereikt?

gehuild als ik weer moest wachten in een rij in het ziekenhuis of in een apotheek”.

Dit zijn heftige uitspraken over de beginfase in de nieuwe stad. Wanneer migranten deze fase echter achter zich hebben gelaten, zijn zij beter in staat om erop te reflecteren. Dit in tegenstelling tot de groep informanten uit hoofdstuk vijf. Zij zitten vaak nog middenin het ‘wennen’, en kunnen het nog moeilijk hebben met hun nieuwe leven.

Deze gewenning heeft tijd, geduld en doorzettingsvermogen nodig, blijkt uit de gesprekken met onze informanten. Pelin heeft na vier jaar Istanbul fasen van elkaar kunnen onderscheiden om dit ‘integratieproces’ kunnen beschrijven. Deze fasen van dit gewenningsproces moeten migranten door om de nieuwe stad uiteindelijk tot een *home* te maken, tot een fijne plek. Pelin noemt hierbij dat ze net na de migratie alles geweldig vond van Istanbul. Na een aantal maanden ging dit echter veranderen: *“Er komt dan een periode dat je je opeens gaat afzetten tegen de nieuwe mensen en cultuur. Dat duurt ook weer even”.* Het gewenningsproces is nodig voor migranten om zichzelf ergens een plaats toe te kennen. De plaats waar men zich bevindt is veranderd, waardoor identificatie ook verandert vanwege zijn dynamische en contextafhankelijke karakter (Cuba en Hummon 1993: 548). Op een gegeven moment komt er een fase dat Nederland gewaardeerd wordt. *“Waar je in Nederland een hekel aan had, begin je te waarderen. Dan denk je ‘shit man, was het daar niet beter geweest?’.* En op een gegeven moment dan heb je die periode dat je constant Nederland met Turkije gaat vergelijken. (...) en dan bereik je het moment dat je stopt met vergelijken. En dat is het punt, dat je kan zeggen ‘oké, ik ben nu geïntegreerd. Ik heb het allemaal geaccepteerd. Ik stop met vergelijken. Ik ben hier, Nederland is weg, klaar”’, zegt Pelin hierover.

Deze fasen worden ook omschreven in de thesis van Van Caam (2012). Men moet zich opnieuw ontplooiën en een plaats geven in de wereld. Een identiteit die hieruit voortvloeit wordt aangepast en verwachtingen over het Istanbulse leven moeten misschien bijgesteld worden.

Deze beginfase kan bij sommige informanten wel een aantal jaar duren. Esra kwam er na zeven jaar achter, dat het uiteindelijk wel zo’n twee à drie jaar heeft geduurd voordat ze gewend was aan het leven in Istanbul. Na deze ‘wenjaren’ voelt ze zich echter thuis. Na een bepaalde tijd went men aan het tempo van de stad, en wordt het overgenomen. Dagen worden gevuld met werken, met reizen naar en van het werk, leuke uitstapjes, sociale contacten en relaties. Het gemis naar familie en vrienden in Nederland ebt weg, en de *flow* van Istanbul wordt de migrant steeds meer eigen. De vaak moeilijke start heeft men grotendeels achter de rug, dus wordt volop genoten van het nieuwe leven. Een nieuw opgebouwd leven waar men zich opnieuw thuis voelt, of waar men een thuis gevonden heeft dat men in Nederland nooit

‘Thuis’ bestemming bereikt?

gehad heeft¹⁰.

Het hebben van een baan zorgt voor deze ‘thuis(kom)ervaring’. Ook zorgt dit ervoor dat iemand zich nuttig kan voelen in de maatschappij en er middenin staat. Nevra heeft het niet hebben van een baan dan ook als een gemis ervaren. Zij ervaart nog steeds dat het moeilijk is om nieuwe mensen te leren kennen in een nieuwe stad. *“Nee, ik maak niet veel kennis met nieuwe mensen en daarom kan ik ook niet veel nieuwe vrienden maken. Ik heb een paar vrienden, ook bij ons in de straat bijvoorbeeld. Je wilt steeds wel afspreken maar bij de meeste komt het er eigenlijk niet van. Als je niet werkt maak je geen kennis met nieuwe mensen. Je sociale leven blijft heel beperkt”*. Daarnaast is een Nederlands callcenter een plek om ‘thuis’ te komen voor de migranten en om mensen te ontmoeten. Voor werknemers aldaar is het een plek waar men elkaar begrijpt omdat iedereen dezelfde achtergrond heeft en soortgelijke ervaringen heeft gehad na de migratie. Waar het voor sommige migranten een plek is waar ze na een aantal jaar nog werken, is het Nederlandse callcenter voor Ezgi en voor sommigen anderen een opstapje geweest in de beginperiode na hun migratie. Zij hebben na een tijdje een andere baan gevonden.

De gemiddelde leeftijd waarop migranten zijn gemigreerd ligt in de groep ‘langer dan drie jaar geleden gemigreerd’ op 26,7 jaar. Een leeftijd waarop men is afgestudeerd en in een periode die tussen ‘*stages of the life cycle*’ zit, zoals Cuba en Hummon (1993) beschrijven. Verschillende levensfasen maken dat mensen zich op diverse manieren ergens thuis gaan voelen. Uit onze bevindingen blijkt dat voor jongere migranten werk, familie en vriendschappen belangrijk zijn om zich ‘thuis’ te voelen, voor de oudere migrant die al langer in Istanbul woont daarentegen is vooral het gezinsleven van belang.

Wanneer men in de fase komt van samenwonen of trouwen, leidt iemand een ander leven dan wanneer iemand alleenstaand is. Het leven is meer gericht op de partner en eventuele kinderen, dan op een sociaal netwerk en een baan. Prioriteiten verschuiven zich naarmate de jaren vorderen. Esra zegt over het hebben van sociale contacten bijvoorbeeld; *“ik denk, dat het misschien te maken heeft met de leeftijd. Vrienden in Nederland, dat komt van jongs af aan, dus dat is anders dan dat je mensen op latere leeftijd ontmoet. Van kleins af aan bouw je een andere relatie op”*, hiermee wil ze zeggen dat het moeilijk kan zijn om nieuwe mensen te ontmoeten en er een ‘klik’ mee te hebben. Wanneer deze klik met mensen (nog) in mindere mate aanwezig is, kan een partner diegene zijn waarmee men vaker dingen onderneemt.

¹⁰ Er zullen waarschijnlijk ook migranten zijn die na emigratie naar Istanbul weer terug keren naar Nederland. Deze personen hebben wij echter niet gesproken, en kunnen we daarom ook niet benoemen in deze thesis.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

Wanneer stellen kinderen krijgen, verandert het leven ook. Hoewel sociale contacten belangrijk blijven, ligt het zwaartepunt anders. Er wordt meer tijd in het gezinsleven gestoken. *“Maar in mijn vrije tijd... ja ik heb nu een kleintje natuurlijk, waar ik veel mee speel”*, zegt Sadik wanneer hem gevraagd wordt naar zijn vrije tijd. Het aantal uren dat hij werkt ten opzichte van een paar jaar geleden is verminderd. Waar zijn sociale leven toen op een laag pitje stond, is dat in de loop van de jaren veranderd.

Het sociale netwerk waar veel informanten zich in bevinden, is vaak een kwestie van ‘soort zoekt soort’. Volgens Eriksen (2010: 71) komt een identiteit onder andere tot stand door het toebehoren van een individu tot een groep of gemeenschap. Wanneer men zich identificeert met een groep ‘gelijkgestemden’ heeft dit een positieve identificatie tot gevolg met de betreffende groep. Sadik is bijvoorbeeld getrouwd met een mede-*Almanca*, *“net zoals mij, maar dan uit Duitsland”*, zoals hij zelf zegt. *“Ja, soort zoekt soort. Ik had altijd al gezegd, ‘als ik ga trouwen; echt geen echte Turk’. Dat zei ik altijd. Ze zijn anders hoor. Ze zijn echt anders”*. Min of meer bewust wordt de omgang gezocht met mensen die dezelfde achtergrond hebben. Mensen met een gedeelde achtergrond begrijpen elkaar en hebben vaak eenzelfde soort leven geleid. Ze behoren tot een bepaalde groep waardoor ze zich met elkaar kunnen identificeren (Eriksen 2010).

Dit ‘anders-zijn’ dan de *Istanbullu* (inwoner van Istanbul) of de Turkse Turk, is om deze reden ook het gevolg van de omgang met vooral mede Turkse-Nederlanders, Nederlanders of mensen van elders ter wereld.. Het is een vorm van verbondenheid en identificatie die men ervaart met een ‘eigen groep’ (Eriksen 2010: 71): *“de (Turkse) Nederlanders.”* Hoewel alle informanten zelf ook van Turkse afkomst zijn en met de Turkse cultuur zijn opgegroeid, zeggen ze allemaal dat een ‘echte Turk’ anders is dan zichzelf als ‘Turken’. Op deze manier benaderen ze de Turkse identiteit als essentialistisch. Ook de Turkse identiteit, is echter niet essentialistisch maar constructivistisch (Baumann 1999: 95). Door hun specifieke ‘Nederlandse Turkse identiteit’ geven zij een nieuwe betekenis aan het ‘Turks-zijn’.

Het ‘anders zijn’ van de Turkse werksfeer, komt door de hiërarchische, zakelijke en formele karakter ervan van. Anders dan in Nederland, waar de werksfeer doorgaans informeel is. Dat is ook de reden waarom de meeste informanten waarmee we gesproken hebben moeilijk bij een Turks bedrijf kunnen werken. *“Ik begin er niet aan op dit moment. Daar ben ik helemaal nog niet klaar voor. Zo erg ben ik nog niet geïntegreerd. Het is echt anders”*, zegt Pelin

‘Thuis’ bestemming bereikt?

hierover. Niet alleen ervaren Nederlanders de Turkse werksfeer als ‘anders’. Vanuit Turkije wordt de Nederlandse manier van werken juist als anders en ‘te informeel’ ervaren. Zo heeft ook bedrijfsleider Sadik het ervaren. Hij zegt: *“Bij Unamic¹¹, hebben we een keer geprobeerd om de Turkse markt op te gaan. Dus dan krijg je alleen maar Turkse bedrijven op bezoek. En toen ze zagen hoe ik met de werknemers om ging... We praten over voetbal, we dronken koffie samen, ze noemden me allemaal Sadik, enkele Sadik abi¹². En die mensen vroegen het me letterlijk: ‘wordt jij geen bey¹³ genoemd?!’ Ik zeg, dat is in Turkije zo: niet bij ons”*.

Sociale contacten zijn om dezelfde daarom vaak met mensen uit (west-)Europa. *“Het klikt niet met alle Turken hier, met de meesten niet zelfs. Maar ik heb gelukkig wel een groep waarvan ik zoiets heb ‘dat zit lekker’. En dat zijn vaak toch wel mensen uit Nederland of Duitsland, die hier wonen”*, aldus Pelin. Ook Sadik beaamt dat hij liever omgaat met mensen zoals hij, oftewel met de ‘mede-Almanci’. *“Soort zoekt soort. Je zoekt wel dat soort mensen op. Ik had liever contact met dat soort mensen inderdaad, dan met de real-Turken. (...) De manier van denken, van praten, van doen en leven. Alles is anders. Kijk, als ik deze bagage aan ervaring toen had, was het voor mij geen probleem. Maar op dat moment herken je ze gewoon niet. Of je herkent je zelf niet erin. Dat is echt anders hoor”*. Men voelt zich verbonden met elkaar vanwege de gezamenlijke afkomst die ze delen. Deze verbondenheid zorgt ervoor dat men zich op een bepaalde manier gaat identificeren (Levitt 1998 in Cassarino 2004).

Informant Yaşar daarentegen, werkt als een van de weinige informanten bij een Turks bedrijf. Dat hij zich daar wel prettig bij voelt, komt doordat hij in zijn tienerjaren gestudeerd heeft in Istanbul. Destijds heeft hij een sociaal netwerk opgebouwd en heeft hij kunnen wennen aan het leven in Istanbul. *“Ik ken het leven hier, ik kan dus makkelijker contact leggen met iedereen. (...) Ik voel me hier prima omdat ik een groot en goed netwerk heb. Als ik deze niet had, was het veel moeilijker geweest”*. Na al bijna tien jaar in Istanbul te wonen, is zijn identificatie met de Turk aldaar gegroeid. Men kent hem daar en hij kent de mensen en de stad inmiddels goed. Het sociale construct dat is ontstaan en dat een positief gevolg op de identificatie aldaar, zorgt er volgens Eriksen (2010) voor dat iemand zich ergens goed en ‘thuis’ voelt. Dit feit beaamt Yaşar: het hebben van een sociaal leven in Istanbul belangrijk is voor het gevoel van *well-being* en het thuis voelen in de stad.

¹¹ Een van de vele Nederlandse callcenters in Istanbul.

¹² *Abi* = broer, is een Turkse aansprektitel voor een man die ouder is dan jijzelf.

¹³ *Bey* = Turks voor ‘meneer’.

6.2 Welke 'pet' wordt gedragen?

“Voel ik me Turks, ja, ik voel me meer Turks dan dat ik Nederlands ben. Want ik ben natuurlijk geen Nederlandse, maar ik ben daar wel geboren. Daarom heb ik voor mezelf ook zoiets, ben je een Turkse Nederlander of een Nederlandse Turk: whatever. Soms heb ik de ene pet op, soms heb ik de andere pet op”. (...) ik ben een Turkse Nederlander,, ik ben een Nederlandse Turk. Ik ben een wereldburger; is dat erg belangrijk? Moet je ergens toebehoren? Moet je tot een Nederlandse cultuur behoren, moet je perse tot een cultuur horen? Voor wie? Ik vind dat niet belangrijk. Ik heb voor mezelf zoiets van ‘this is who I am, ik ben Nesrin, en ik heb een Turkse achtergrond en ik heb een Nederlandse achtergrond’”.
(Gesprek met Nesrin)

Of een Turks-Nederlandse migrant zich na de migratie meer Turks of Nederlands voelt is een moeilijke kwestie. Eén ding is duidelijk, identificatie met beide landen is bij elke informant aanwezig. De een geeft aan zich meer Turks te voelen, de ander voelt zich meer Nederlands en voor weer een ander is identificatie afhankelijk van de context waarin iemand zich bevindt.

Zoals Nash noemde (in Ahmed 2003: 179), identificeren migranten zich met meerdere locaties, en kunnen ze zich op meerdere plaatsen thuis voelen. Naarmate de jaren vorderen, geeft het merendeel van de informanten echter aan dat ze te veel gewend zijn aan het Istanbulse leven en dat ze niet meer in Nederland willen of kunnen wonen. Na een aantal jaar zien ze Istanbul als hun 'thuis', hoewel de band met Nederland altijd zal blijven bestaan. Dit wordt ook genoemd door Nihat. Hij ervaart na al die jaren in Istanbul gewoond te hebben, nog steeds een hechte band met Nederlanders. Het is voor hem dan ook moeilijk om zichzelf in een 'hokje te stoppen': *“Ik zit ertussenin. Na al die jaren zal ik niet echt durven zeggen dat ik een echte Turk ben. Ik heb toch een kant van mij die is achtergebleven in Nederland. Als ik bijvoorbeeld Nederlanders zie rondlopen hier; ik zou niet makkelijk nee kunnen zeggen. Bij jullie bijvoorbeeld ook. ‘oké, kom maar’. Dat zou ik niet makkelijk tegen een Nederlander kunnen zeggen. Tegen een Duitser of een Fransman zou ik makkelijker ‘nee’ kunnen zeggen”.*

Bij Pelin, die na haar afstuderen naar Istanbul is gemigreerd, is de 'stempel' die ze op zichzelf drukt verandert in de loop der jaren. Ze noemt hierbij: *“Als mensen nu aan mij vragen, ben je meer Turks of Nederlands, want die vraag krijgen wij heel veel in Nederland. Dan was het vroeger ‘oh, ik ben gewoon Turkse hoor’, dat stond in Nederland op mijn voorhoofd. Maar nu woon ik al bijna vier jaar hier, en wanneer ze het nu aan me vragen, dan*

'Thuis' bestemming bereikt?

kan ik echt gewoon heel duidelijk zeggen 'ik ben Nederlands'".

De informanten hebben ervaren dat Turken in Istanbul anders zijn dan Turken in Nederland. Of zoals Esra haar ervaring beschrijft: *"Je voelde je ook anders als je met de vakanties hier was. Ook al ben je Turks, het is een andere cultuur. Het is niet vreemd voor je, maar je weet dat het anders is. De omgang met mensen is anders, werkomstandigheden, verkeer, wonen, leven, alles is anders. Je moet echt een knop omdraaien. Van wereld A naar wereld B"*. Vanuit Nederland zijn ze een andere leefomgeving, manier van werken en sfeer gewend, waardoor de Turkse samenleving en zijn gebruiken als 'anders' wordt ervaren. Ze moeten daarbij zelf 'een knop omdraaien'. Ze voelen zichzelf hierdoor 'anders', maar ook door anderen worden ze in eerste instantie gezien als 'de Ander', zoals Ghorashi dit verwoordt (2003 in Winkelman 2008: 20). Vooral in het begin kan dit tot problemen leiden. Hoe langer men echter in Istanbul woont, hoe meer de informanten aan de manier van leven gewend raken.

Acht jaar geleden is het, dat Sadik naar Istanbul migreerde. Inmiddels heeft hij het Istanbulse leven goed leren kennen en heeft hij er mee leren omgaan. Waar hij net na zijn migratie niet bij een Turks bedrijf kon werken, is hij acht jaar later zover dat hij het wel zou kunnen. Of hij het ook zou willen, is weer een ander verhaal.

Nu Sadik al acht jaar in Istanbul woont, voelt hij zich nog steeds meer Nederlands: *"Ik voelde me in Nederland meer Turks. Maar hier voel ik me na de migratie meer Nederlands"*. Dit wordt door meer informanten zo benoemd. Zoals eerder geschreven in hoofdstuk twee, is identiteitsvorming een dynamisch 'proces'. Een identiteit komt tot stand door hoe mensen zichzelf zien en door de manier waarop ze door anderen gezien worden. In Nederland 'ziet men er anders uit', en wordt men ook als zodanig gezien. En hoewel Turkse Nederlanders in Istanbul qua uiterlijk toch op een Turks(e) lijken, zien de 'real-Turken' toch gelijk dat iemand niet uit Turkije komt. Güler, werkende bij een Nederlands callcenter, zegt hierover; *"in het begin had ik zoiets, staat er op mijn voorhoofd 'geboren in Nederland' of zo. De manier van praten of mijn gedrag, ik weet niet. Ze weten gelijk, hé, dat ik geen Turk uit Turkije ben"*. Het identificatieproces dat zij ervaart, is een wisselwerking van twee kanten (Eriksen 2010). Vanuit 'de omgeving' waarin zij zich bevindt, wordt ze als 'anders' gezien. En hoewel ze zelf aangeeft dat ze meer 'met Turkije heeft', *"is het niet zo dat ik niks meer van Nederland moet hebben"*. Haar stempel van 'anders zijn' vanuit haar omgeving, maakt dat ze, naast haar

‘Thuis’ bestemming bereikt?

‘Turks-zijn’, zichzelf tot op zekere hoogte nog steeds met Nederland identificeert.

6.3 Oranje boven

Op een warme avond, zitten in een eettentje aan de Aziatische kant van de stad een stuk of 35 mensen te eten en te drinken. Er wordt Nederlands gesproken en uitbundig gelachen. Een eettentje dat een Amerikaanse sfeer uitstraalt: behangen met posters van Amerikaanse sterren zoals Marilyn Monroe en Michael Jackson en reclameborden van gekleurde neonlichten die als decoratie fungeren van het restaurant, en een grote groep ‘anders-sprekenden’.

Bij binnenkomst worden we net zoals alle andere aanwezigen verwelkomd door de medeoprichter van de groep Marc Guillet: “Wat leuk dat jullie er weer zijn!, Ja, we zijn hier Hollands”, zegt hij. “Hoe gaat het met jullie onderzoek? Jullie gaan al bijna weg hè, hebben jullie al genoeg mensen kunnen spreken?” (Vignet ‘NLBorrel’)

Een stukje ‘Nederland’ in Istanbul is bij alle informanten aanwezig is, zelfs na al die jaren dat ze er wonen. De maandelijkse borrel is een van de mogelijkheden om zich (weer) te identificeren met een groep Nederlandstaligen, waartoe ze zelf ook behoren. Identificatie is van belang om zichzelf een plek toe te kennen in de omgeving waar de migranten al een aantal jaren wonen. Deze transnationale positie die de migranten innemen is een deel van de identificatie (Taylor en Moghaddam 1987: 59-84).

“Mensen leren kennen, praten, ervaringen delen misschien en gewoon even Nederlands babbelen”. Redenen volgens Esra waarom mensen uit Istanbul naar de maandelijkse Nederlandse Borrels gaan.

Tijdens het eerste gesprek dat we met Ezgi hadden, vertelde ze *“ik ben Turks. En ik voelde me in Nederland ook altijd al Turks. Ik heb daar nooit over getwijfeld, van ‘wie ben ik eigenlijk, wat voel ik’. Ik heb me altijd Turks gevoeld”*. Dat de Nederlandse identiteit later toch wel degelijk een rol in haar leven speelt, bleek toen we haar tijdens een tweede gesprek vertelden over de Nederlandse Borrels. Ze zou graag een keer met ons mee te gaan om ‘mede Turkse Nederlanders’ te ontmoeten.

Leden van de Facebookgroep ‘NLBorrels Istanbul’ zijn een soort ‘lotgenoten’: ze zijn allemaal gemigreerd en moeten wennen aan een nieuwe leefomgeving en cultuur. De technologische ontwikkelingen, zoals in dit geval de opkomst van de *social media*, hebben

‘Thuis’ bestemming bereikt?

(groepen) mensen op deze manier dichter bij elkaar gebracht. Deze *global interconnectedness* waarover Eriksen (2007: 1) schrijft in zijn boek, speelt een rol op macro-niveau, maar verbindt op micro-niveau ook mensen met elkaar. De verbondenheid met andere mensen, het sociale netwerk waarin iemand zich bevindt, is een factor dat bepaalt hoe iemand een ander en zichzelf identificeert (Taylor en Moghaddam, 1987: 59-84). Waar sommige van hen een verbondenheid ervoeren met ‘mede-Turken’ in Nederland, voelen zij deze verbondenheid in Istanbul weer, maar nu met mede ‘Turkse Nederlanders’. Ze voelen zich verbonden door het land waar ze allemaal geboren en opgegroeid zijn: Nederland. Ze begrijpen elkaar wanneer ze spreken over hun ‘vorige leven’ in Nederland. Deze verbondenheid wordt omschreven door Levitt (1998) in Cassarino (2004: 263): “*They feel linked to one another by their common place-of-origin and their shared religious and social ties*”. Deze verbondenheid is ook van toepassing op informant Nihat. Hij woont al zeventien jaar in Istanbul, maar ervaart nog steeds een grote verbondenheid met Nederlanders, zoals in de vorige paragraaf ook al naar voren kwam. Informanten zien zichzelf, al dan niet contextafhankelijk, als Nederlanders of juist als Turken. Het ‘stukje Oranje’ dat te zien is in deze identificatie is op diverse manieren mogelijk

Nihat werkt daarom al een aantal jaar fulltime bij een Nederlands callcenter in Istanbul, waar alles ‘op z’n Nederlands’ gaat en waar veel gemigreerde Turkse Nederlanders werken. Callcenters als deze, “*waren tot twee jaar geleden nog onbekend in Turkije*”, aldus Sadik. Het is voor veel migranten een fijne manier om een eerste werkervaring in Turkije op te doen. De aanwezigheid van dergelijke bedrijven is een pullfactor (Cassarino 2004; Sassen 1998; Wintle 1992 in Çelik en Notten 2012) voor migranten, waardoor ze de keuze gemakkelijker kunnen maken. Ze weten dat werken bij een callcenter een optie is nadat ze zijn gemigreerd. Ook is het ‘stukje Nederland’ voor werknemers bij bedrijven als deze een belangrijke factor. Ze hoeven Nederland niet te missen na vestiging in Istanbul. Deze mogelijkheid tot identificatie met Nederland kan een doorslaggevende zijn om de beslissing tot migratie te maken. “*Hier begrijpen we elkaar. Als ik A zeg, dan weet de ander al wat ik wil gaan zeggen*”, zegt Güler dan ook wanneer ze spreekt over de werksfeer. Dit bevestigt wat Eriksen (2010:71) zegt over identiteiten: ‘*het betekent zowel het uniek zijn van een individu, als het toebehoren van het individu tot een groep of een gemeenschap*’. Werknemers bij callcenters hebben een gemeenschappelijke factor: de band met Nederland. Er is dan ook een mix van het Turks en het Nederlands op kantoor te horen en te lezen op de *whiteboards*. Het zijn manieren om mensen een plek te geven in de grote stad: een manier van ‘thuis’ voelen.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

Ook de Nederlandse School is een plaats waar (Turkse) Nederlanders terecht kunnen om een stukje Nederland te behouden. Via deze school zijn we in contact gekomen met Nesrin. Ze is elf jaar geleden gemigreerd en heeft inmiddels twee schoolgaande kinderen. Destijds is ze met haar man *“zo verliefd geworden op Istanbul, dat we niet meer terug wilden”*. De aantrekkingskracht om in Istanbul te blijven was groter dan teruggaan naar Nederland. Inmiddels heeft ze zich een thuis, een *home* gecreëerd in de stad. Hoewel ze een fijne tijd in Nederland heeft gehad, zou ze niet meer terug gaan. Ze is te veel ingeburgerd in het Istanbulsche leven en zou niet meer zonder de Bosporus en het drukke chaotische verkeer kunnen. Dit betekent echter niet dat ze zich niet Nederlands voelt. Het speelt nog steeds een rol. Dit is te zien aan het feit dat haar kinderen wekelijks naar de Nederlandse school in de stad gaan.

Deze identificatie op meerdere niveaus is ook te zien bij Sadik. Hij is een aantal maanden geleden vader geworden van zijn eerste zoontje. Hij vertelde, met een licht Twentse tongval, dat zijn zoontje *“nu al van Nijntje houdt”*.

Nog een ander typisch Nederlands icoon is voor eerdergenoemde callcenter-medewerker Nihat erg belangrijk: *“Je hoort het niet vaak. Maar ik ben gek van André Hazes, ik heb al zijn cd’s. Ik kende hem ook persoonlijk. Het was een goede vriend van mijn broer. Ik ben misschien een van de weinige Turkse jongens die er echt om heeft gejankt dat hij overleed. Ik voel er wel wat voor, als hij begint te zingen”*. De band met Nederland is ook bij hem nog in ruime mate aanwezig, hoewel hij al zeventien jaar in Istanbul woont en er niet meer vandaan wil.

In alle drie de gevallen is dus nog zeker sprake van een Nederlandse identiteit, ondanks dat ze respectievelijk elf, acht en zeventien jaar Nederland achter zich hebben gelaten. Ze hebben zich in Istanbul een ‘home’ gemaakt.

Cuba en Hummon (1993) noemen bij het vormen van een identiteit, dat er ook een identificatie met plaatsen aanwezig is. *Spaces*, oftewel ‘plaatsen’ zijn in het geval van migranten veranderd. Toch is er op de nieuwe locatie ook een identificatie met een ‘voormalige’ plaats van toepassing. Een Nederlandse icoon dan Nijntje bestaat er bijna niet.

Place en identity, hoeven dus niet samen te vallen om er een bepaalde band mee te kunnen ervaren: *“Het is niet uit het oog, uit het hart: absoluut niet”* zegt Nesrin hier over. Er is nog steeds sprake van een transnationale band met Nederland, met familie en vrienden. Op deze manier blijft het contact met Nederland bestaan.

'Thuis' bestemming bereikt?

Naast dat zij zich thuis voelen in Istanbul, was ook Nederland een soort 'thuis', aldus Sadık:
“Ja. Daar ook in Nederland. En wie weet, ga ik ook wel terug over een paar jaar, je weet het niet. (...) ik had ook nooit gezegd dat ik hier zou komen. De wereld zit vol met verassingen!”.

Hoofdstuk 7 - Discussie en Conclusie

“Als er een voetbalwedstrijd is, stel als Nederland tegen Turkije voetbalt, voor wie kies je dan vroeg hij (haar man) mij. Dat was best wel een goede vraag. Maar aan de andere kant dacht ik, tsja.. voor wie kies ik. Daar heb ik echt geen antwoord op hè. Turkije weegt wat zwaarder denk ik. Maar aan de andere kant... ja, je bent daar (in Nederland) geboren en opgegroeid. Het is ook een stukje, een deel van je leven. Het is echt moeilijk hoor. Maar diegene die het beste speelt mag van mij winnen. Hè Sadik..... wat zou jij doen, voor wie kies jij?”

Hierop antwoordt haar collega Sadik: *“Als het Nederland - Turkije is, dan Turkije denk ik. Als Turkije niet meedoet, is het oranje hoor. Dan doe ik mijn oranje shirt aan.*

(Gesprek met Gönül en Sadik)

Steeds meer Turkse Nederlanders, geboren in Nederland met Turkse afkomst, hebben de wens om te migreren naar Turkije. Hun migratie wordt veelal als ‘remigratie’ gezien omdat zij van Turkse afkomst zijn. Deze veronderstelling is echter fout, zoals blijkt uit onze bevindingen. Het is voor hun geen migratie ‘terug naar huis’ maar juist een nieuwe stap in het leven. Toch benoemde een enkeling haar migratie wel als ‘teruggaan’. Wanneer haar echter hier naar werd gevraagd gaf ze toe dat dit eigenlijk niet klopte maar dat het zo vaak op deze manier werd benoemd dat zij er inmiddels ook gewend aan was geraakt. Ook andere informanten gaven dit aan.

In dit onderzoek zijn zowel ‘re’ migranten geïnterviewd die korter dan drie jaar en langer dan drie jaar wonen. Het doel hierbij was om een zo compleet mogelijk beeld van de ‘re’ migranten in Istanbul te kunnen schetsen door beide groepen migranten te betrekken in het onderzoek. Beide groepen migranten zijn met elkaar vergeleken, en er is gekeken naar de overeenkomsten en verschillen tussen de *home* gevoelens van deze twee groepen. De tijd die volgens Duyvendak (2011) nodig is om zich ergens thuis te kunnen voelen, is in de analyse meegenomen. De informanten gaven aan dat ze het leuk vonden om over hun eigen ervaringen te vertellen. Voor sommigen was het ook een van de weinige kansen was dat ze Nederlands konden spreken in Istanbul. De gedeelde Nederlandse achtergrond schepte een band en werd als positief gezien. Het belang van de Nederlandse identiteit voor onze informanten kwam ook deels hiermee naar voren.

7.1 Overeenkomsten

Turkse Nederlanders die besluiten om naar Istanbul te migreren laten hun leven in Nederland achter en starten overnieuw in Istanbul zoals ook uit bovenstaand citaat blijkt. Het gewend raken aan de stad en zich er ook thuis maken neemt veel tijd in beslag. Uit onze bevindingen blijkt dat de 're'migranten vaak voor de stad Istanbul kiezen omdat deze aantrekkelijk voor ze is maar ook omdat ze verwachten dat ze daar zich thuis zullen kunnen voelen.

Ten eerste geven veel 're'migranten gaven aan dat ze de kans niet wilden laten liggen, zodat ze er geen spijt van zouden krijgen. Dit verschijnsel laat zien hoe deze migranten zich eigenlijk als *tourists* (Bauman 1998) bewegen; zij migreren vanwege de kansen die er bestaan en de mogelijkheden die zij hebben op andere plaatsen. Omdat ze de mogelijkheid hebben om relatief makkelijk naar Turkije te kunnen verhuizen willen ze deze kans niet laten liggen. Hoewel ze zeker getrokken worden door Turkije en specifiek Istanbul, ervaren ze dus ook een soort *push* om de kans niet te laten liggen.

Istanbul is een moderne metropool en veel van de 're'migranten kenden de stad al van eerdere bezoeken en vakanties. Dit geldt zowel voor de 're'migranten die er kort wonen als voor de 're'migranten die er lang wonen. Ten tweede is een belangrijke overeenkomst dat informanten uit beide groepen zichzelf in Istanbul als Nederlands zien. Hoewel de meesten zich in Nederland als Turks identificeerden is de identificatie met Nederland sterker geworden in Istanbul. De 're'migranten voelen zich zowel Turks als Nederlands, hun identiteit is situationeel en niet vaststaand waar zij vooral in Istanbul achter komen. Door *otheringsprocessen* (Ghorashi 2003 in Winkelman 2008: 20) waar de informanten mee te maken krijgen vanuit de nieuwe gemeenschap waarin ze leven, kunnen zij zichzelf ook als 'anders' zien. Deze wisselwerking maakt dat hun 'identiteit' tot stand komt. Hoewel de meesten zich in Nederland ook op hun plek hebben gevoeld is er toch altijd wel iets geweest waardoor ze zich niet altijd helemaal thuis voelden. Het wordt niet direct discriminatie genoemd, maar op een bepaalde manier hebben de informanten een dergelijke ervaring gehad. Dit negatieve gevoel was voor één informant de reden om te migreren naar Istanbul. Voor deze informant was elf september het moment dat alles veranderde en hij merkte dat hij voortaan met andere ogen bekeken werd. Pas hierna dacht hij aan een toekomst in het land van zijn ouders.. Hij is 'verjaagd' uit Nederland zoals dat bij *vagabonds* het geval is: "*They are on the move because they have been pushed from behind*" (Bauman 1998: 92) Echter is

‘Thuis’ bestemming bereikt?

hij ook naar Istanbul getrokken vanwege de kansen dat de stad hem bood. Zijn situatie laat echter ook zien dat identiteit niet alleen bestaat uit hoe je je zelf ziet maar ook de manier waarop anderen je zien (Eriksen 2010: 71). Deze migranten hebben een *process of othering* ervaren, zoals dat door Ghorashi (2003 in Winkelman 2008: 20) wordt beschreven. Zij worden in Nederland als ‘allochtoon’ gezien en in Istanbul als *Almanci*. In beide gevallen worden ze als ‘anders’ gezien. Dit gevoel van ‘anders zijn’ in Istanbul, *Almanci* zijn, is vooral in het begin erg sterk. De migranten geven aan dat iedereen ziet dat ze uit Europa komen: aan de manier van doen, praten en hun uiterlijk wordt door de ‘echte Turk’ gezien dat ze niet uit Turkije komen.

Identificatie met Nederland is, als derde overeenkomst, nog steeds een belangrijk aspect in het leven van de informanten. Ze benoemden dat ze *“zich in Istanbul meer buitenlander voelden, dan in Nederland”*. Dit gegeven is opmerkelijk. Omdat hen in Nederland toch ook vaak gevraagd wordt: ‘Waar ze vandaan komen’, vanwege hun buitenlandse uiterlijk. Dit gevoel van ‘anders zijn’ ervaren de informanten dus ook in beide landen. Verschillen die bestaan tussen de ‘soorten’ Turken blijken erg groot te zijn. Dit geeft aan dat identiteiten constructivistisch en dus dynamisch zijn (Baumann 1999).

Om zich thuis te kunnen voelen moeten dezelfde ideeën over gedeelde normen en waarden, sociale netwerken en vertrouwdheid aanwezig zijn (Hayward 1982 in Cuba en Hummon 1993: 549). Een andere mentaliteit en een formelere omgang met collega’s. Het zijn aspecten waar de Nederlandse Turk maar moeilijk aan kan wennen, waardoor het ‘thuisvoelen’ voor de informanten soms ook moeilijk ervaren wordt. Ten vierde hebben informanten uit beide groepen deze verschillen tussen henzelf en ‘Turkse Turken’ ervaren. Hoewel in de loop der jaren steeds beter met deze verschillen is om te gaan vanwege gewenning en aanpassing, gaven informanten aan dat verschillen wel blijven bestaan.

Vanwege de verschillen tussen de Turkse Nederlanders en de *Istanbullu*, werkt de grote meerderheid van de informanten dan ook bij Nederlandse of internationale bedrijven. Het is de meest genoemde manier van de informanten om zich een ‘thuis’ te maken in Istanbul: werk. Bedrijven waar een Europese en Nederlandse werksfeer heerst en waar ze zich fijn(er) bij voelen zijn hierbij het meest ideaal. Door het werken bij deze bedrijven zoekt men elkaar op. *“Soort zoekt soort”*, zei Sadik hierover. Dit is volgens Eriksen (2010: 71) een manier waarop een identiteit tot stand komt: door het toebehoren van een individu tot een groep of gemeenschap. Men begrijpt elkaar en men kan op een manier met elkaar omgaan waar de informanten zich beter ‘thuis’ bij voelen.

‘Thuis’ bestemming bereikt?

De een werkt bij een Nederlands callcenter, een ander heeft kinderen die onderwijs volgen bij de Nederlandse School, weer een ander bezoekt de maandelijkse ‘Nederlandse Borrels’ en weer een ander zoekt ‘bewust’ een partner of vrienden die ook *Almanca* of buitenlands zijn. Het zijn manieren om een ‘thuis’ te maken in de stad. Het blijkt dat men zich namelijk meer Nederlands voelt in Istanbul, terwijl ze zich voor de migratie in Nederland meer Turks voelden.. De Nederlandse nationaliteit wil niemand dan ook opgeven. Dit wordt niet alleen gedaan omdat zij zich met Nederland identificeren maar ook omdat ze de optie willen behouden om ooit nog terug te kunnen gaan mochten zij dit toch willen. Het is de luxepositie waarin een *tourist* zich bevindt: “*They stay or move at their heart’s desire*” (Bauman 1998: 92). Deze ‘vrijblijvendheid’ maakt de migratie ook makkelijker te ondernemen.

Wat daarnaast opmerkelijk is, is dat de eerste fase na de migratie moeilijk was voor de informanten. Hoewel sommige informanten door eerdere bezoeken al hadden ervaren dat zij ‘anders’ zijn dan de Turkse Turk, hadden sommigen dit nog niet erg bewust door. Hierdoor geven ze aan moeilijk contacten te leggen in Istanbul. De eenzaamheid waar zij mee te maken hebben gekregen blijkt zwaar te zijn geweest voor hen. Nieuwe contacten worden onder andere gelegd door georganiseerde bijeenkomsten voor Nederlandstaligen. Hier komen Turken, Nederlanders en Nederlandse Turken op af, om ‘gelijkgestemden’ te ontmoeten. Contact met de Turkse Turk is daarbij moeilijker. Dit is opmerkelijk, omdat de informanten toch tot op zekere hoogte zelf ook Turken zijn qua taal en cultuur. Hierdoor waren de verwachtingen dat zij wel konden ‘opgaan’ in de menigte. Dit blijkt in de praktijk echter moeilijker uit te pakken. De ‘re’ migranten hebben toch nog meer een band en identificatie met Nederland hebben dan dat ze misschien wel hadden gedacht. Het is een moeilijke kwestie, die na verloop van de tijd duidelijkheid kan brengen, naarmate men ouder wordt en al voor langer tijd in Istanbul woont.

7.2 Verschillen

Hoewel er veel overeenkomsten te vinden zijn tussen beide groepen zijn er ook enkele verschillen op te merken in de manieren waarop migranten moeten wennen aan de stad Istanbul en op welke manieren zij zich een ‘thuis’ (proberen te) maken in de stad.

Ten eerste is het opmerkelijk dat informanten die al langer dan drie jaar in Istanbul

‘Thuis’ bestemming bereikt?

wonen zich veel harder uitlaten over de eerste periode in Istanbul dan de informanten die er kort wonen. Degene die er kort wonen kennen de stad vaak nog niet erg goed, hebben niet veel sociale contacten en missen het vertrouwde leven, familie en vrienden in Nederland. Informanten die deze moeilijke periode achter de rug hebben praten er makkelijker over en geven in heftigere bewoording aan hoe moeilijk deze periode werkelijk is geweest. Dit in tegenstelling tot de informanten die korter dan drie jaar in Istanbul wonen. Voor hen is het moeilijker om erover te praten omdat ze ten eerste vaak nog middenin het gewenningsproces zitten. Zij kunnen moeilijker beoordelen hoe de eerste periode bevalt, omdat ze er (emotioneel) nog te weinig afstand van kunnen nemen.

Ten tweede zijn de informanten die langer dan drie jaar in Istanbul wonen dit gewenningsproces voorbij en hebben zij de moeilijkheden en verschillen leren accepteren. Zij zijn ook wat ouder dan de informanten uit de eerste groep. Door dit leeftijdsverschil ligt de focus in hun leven ook meer op andere aspecten. Zoals beschreven door Cuba en Hummon (1993) hebben migranten uit verschillende levensfasen een andere manier om zich verbonden te voelen met een plaats en er zich thuis te maken. De focus bij laatstgenoemde groep migranten, ligt over het algemeen op hun gezinsleven. Dit in tegenstelling tot de pas gemigreerde groep informanten, die meer aandacht hebben voor hun baan en vriendenkring en zich op deze manier een ‘thuis’ te maken en te voelen. Dit verschil zorgt er dan dus ook voor dat ‘re’ migranten zich op verschillende manieren thuis proberen te maken.

Ten derde blijken tijd en het opbouwen van vertrouwen met de woonplaats ook belangrijke factoren te zijn om zich thuis te voelen in Istanbul. De migranten die al langer dan drie jaar in Istanbul wonen zijn inmiddels dusdanig gewend aan hun nieuwe woonplaats en leven dat zij zich vaak geen leven in Nederland meer kunnen voorstellen. Ze hebben het naar hun zin in Istanbul en wanneer ze in Nederland zijn hebben ze het gevoel dat ze weer terug willen naar Istanbul. Zoals Hedetoft en Hjort (2002: vii) beschreven; *“where we long to return to when we are elsewhere in the world”*. Hun perceptie van ‘thuis’ is door de migratie verschoven van Nederland naar Turkije. De migranten die korter dan drie jaar in Istanbul wonen zijn nog niet erg vertrouwd geraakt aan de omgeving, ze denken nog veel aan Nederland en missen de vertrouwdheid.

Ten vierde is om zich een ‘thuis’ te maken in Istanbul bij deze groep dan ook het transnationale contact dat ze hebben met familie en vrienden die in nog in Nederland wonen erg belangrijk. Het houdt in dat de migranten zowel deel uitmaken van de gemeenschap in vertrek- als in aankomstland. Ze behoren tot meerdere *‘imagined communities’* (Anderson 2006). Zij hebben vaak contact met het thuisfront en keren relatief vaak terug naar Nederland

'Thuis' bestemming bereikt?

om daar dierbaren te ontmoeten.

De 'langer verblijvende' groep heeft in een enkel geval inmiddels een eigen gezin. Bij deze groep staan de partner en kinderen centraal in het leven in Istanbul. Door middel van dit gezin wordt een *home* en een leven opgebouwd. Zoals Cuba en Hummon al beschreven, leiden verschillende fasen tot verschillende manieren om je 'thuis' te maken (1993). Door dit meer 'gevestigde leven' dat ze hebben in de stad en het andere soort leven dat ze leiden, hebben zij na al die jaren in Istanbul gewoond te hebben minder transnationaal contact (Espiritu 2003:70) met 'achterblijvers' in Nederland en in andere landen. Waar dit contact in het begin na de migratie nog intensiever was, verandert de mate ervan. Hoewel het contact altijd zal blijven, maken informanten minder reizen naar Nederland, bellen ze minder, en hebben ze met minder mensen contact. "*Het is niet uit het oog, uit het hart*", zoals Nesrin het noemt, maar de behoefte wordt minder om veel contact met mensen te onderhouden. Ze voelen zich na al die jaren in de stad gewoond te hebben, thuis in Istanbul. Ze zijn gewend geraakt aan het leven van Istanbul, het tempo en de mensen. Dat deze na een aantal jaar erg blijkt te verschillen is wel duidelijk: de groep mensen die er al langere tijd woont, zou niet meer terug willen of kunnen naar Nederland om zich daar weer te vestigen. De 'saaigheid' en 'sleur' die zich daar afspeelt, past na al die jaren 'spanning' en 'dynamiek' niet meer in het leven van de informanten. Istanbul is een stad waar de meesten oud willen worden. Oftewel "*we zijn verliefd geworden op Istanbul*", zoals Nesrin haar gevoelens omschrijft.

Bij de 'pas gemigreerden', is werk daarentegen een belangrijke factor om zich een ritme en een 'thuis' te voelen in een nieuwe stad. Zij zitten in de beginfase van hun migratie en moeten zich nog een plek zien te vinden in Istanbul. Door middel van werk krijgen ze een weekritme, ontmoeten ze mensen en leren ze de stad kennen en zijn leefwijze kennen. Daarbij is het transnationale contact dat ze hebben met Nederland nog erg belangrijk om zich 'thuis' te kunnen voelen in Istanbul. Ze voelen zich er goed door, wat voor de thuiservaring in Istanbul een positief effect kan hebben.

7.3 Een *home* in Istanbul?

Om deze thesis te beëindigen, komen we ten slotte nog terug op de hoofdvraag. De informanten maken zich ten eerste een *home* in Istanbul door het hebben van een baan. Het is een manier van mensen om waar dan ook ter wereld, het leven in te richten. Het geeft ritme aan het leven en neemt een groot deel van het dagelijks leven in beslag. Daarmee is het een

‘Thuis’ bestemming bereikt?

van de belangrijkste factoren waardoor iemand dan wel of niet zich thuis voelt. Een belangrijk gegeven is echter dat onze informanten liever bij een Nederlands of internationaal bedrijf willen werken omdat zij zich niet thuis voelen binnen een Turks bedrijf. Dit geeft weer hoe de ‘re’ migranten zich in Istanbul toch thuis maken door middel van hun Nederlandse identiteit. De identificatie met Nederland en met Nederlanders neemt dan ook nog een belangrijke plaats in, in het leven van de migranten. Voor elke informant is er op wat voor wijze dan ook, nog een bepaalde identificatie met Nederland aanwezig. Hierbij zijn de Nederlandse Borrel, de Nederlandse School en de callcenters waar veel Turkse Nederlanders werken belangrijk voor onze informanten.

Als tweede manier om een *home* te maken zijn sociale contacten belangrijk. Wanneer deze niet of in mindere mate aanwezig zijn maakt dat het leven, vooral in het begin, moeilijker. Deze contacten zijn echter moeilijker te vinden dan gedacht. De ‘Turkse Turk’ blijkt een andere mentaliteit te hebben, zowel in privé-omgang als in de werksfeer. Hoewel onze informanten aangaven dat het dus erg moeilijk was om goede sociale contacten te leggen, vertelden ze ook dat dat een van de belangrijkste factoren was om zich ergens thuis te voelen.

Ten derde wordt een *home* gecreëerd door de transnationale contacten die ze behouden. Hoewel na verloop van tijd het Turkse leven steeds meer went en de informanten aangeven steeds minder of een ander soort contact met Nederland te hebben, voelen ook zij zich toch verbonden met Nederland. Ze ervaren een gevoel van verbondenheid met meerdere landen, dat een binding met zowel Turkije als Nederland kan versterken (Madsen en Van Naerssen 2003: 68). Ze hebben vaak langer in Nederland gewoond, dan dat ze op het moment van interviewen in Istanbul wonen. Het leven in Nederland is een belangrijke fase geweest, daar ligt hun jeugd en daar zijn ze opgegroeid. “This is who I am, *ik ben Nesrin, en ik heb een Turkse achtergrond en ik heb een Nederlandse achtergrond*”. Zo geeft Nesrin haar identificatie weer. Waarom zou je volgens haar ergens toe moeten behoren? Ze haalt het beste uit beide werelden waarin ze is opgegroeid, en draagt beide identificaties een warm hart toe. Dat zij nog relatief veel contact met dierbaren in Nederland kunnen behouden maakt het dus voor hun mogelijk om zich in Istanbul thuis te voelen.

Ten vierde behouden onze informanten niet alleen transnationaal contact met dierbaren in Nederland maar behouden ze hun relatie met Nederland ook op cultureel niveau. Dit wordt beschreven door Espiritu als symbolisch transnationalisme (2003: 11). Dit wordt gedaan door zich Nederland te herinneren, door het heruitvinden van tradities zoals het vieren van Sinterklaas, en door relaties in Nederland en met mensen met een Nederlandse

'Thuis' bestemming bereikt?

achtergrond door te zetten. Door een 'eigen stukje Nederland' op te zoeken in Istanbul maken onze informanten zich thuis. Dit laat dan ook zien hoe de notie van gebonden plaatsen, diepe wortels en gedeelde cultuur niet meer overal van toepassing is in de *globally interconnected* (Eriksen 2007: 1) wereld. Hoewel de (voor)ouders van onze informanten uit Turkije komen en de informanten nu zelf ook in Turkije wonen, zijn ze onlosmakelijk verbonden met het geboorte- en opgroeiland 'Nederland' en blijven ze zich identificeren als Nederlanders, zelfs meer dan in Nederland zelf.

Literatuurlijst

Ahmed, S.

2003, *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*. Oxford: Berg Publishers.

Anderson, B.

2006, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Appadurai, A.

2002, *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*. Malden (USA): Blackwell Publishing.

Baumann, G.

1999 *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*. New York: Routledge.

Bauman, Z.

1998, *Globalization – the Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.

Caam, Van, H.C.J.

2012, *Gedreven of verdreven: één tussen de anderen?* Masterscriptie Universiteit Utrecht.

Cassarino, J.P.

2004, *Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited*. *International Journal on Multicultural Societies* 6(2): 253 – 279.

Castles, S. en Miller, M.

2009, *The Age of Migration: International Population Movements in the World*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

'Thuis' bestemming bereikt?

Çelik, G. en Notten, T.

2012, *De uittocht uit Nederland of breincirculatie: Push- en pull-factoren van remigratie onder hoogopgeleide Turkse Nederlanders*. *Journal of Social Intervention* 21(1): 37 – 58.

Cuba, L. en Hummon, D.M.

1993, *Constructing a Sense of Home: Place Affiliation and Migration across the Life Cycle*. *Sociological Forum* 8(4): 547 – 572.

Duyvendak, J.W.

2011, *The Politics of Home: Belonging and Nostalgia in Western Europe and the U.S.* Basingstroke: Palgrave Macmillan.

Eriksen, T.H.

2010, *Ethnicity and Nationalism – Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

Eriksen, T.H.

2007, *Globalization: the Key Concepts*. Oxford: Berg Publishers.

Espiritu, Y. le

2003, *Home Bound: Filipino American Lives across Cultures, Communities, and Countries*. Berkeley: University of California Press.

Gmelch, G.

1980, *Return Migration*. *Annual Review of Anthropology* 9: 135 – 159.

Groen, J.

2012, 'Turks-Nederlandse jeugd wil weg'. *Trouw*. 24 september 2012.

Harvey, D.

1989, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell.

'Thuis' bestemming bereikt?

Hedetoft, U.

2002, *Discourses and Images of Belonging: Migrants between "New Racism", Liberal Nationalism and Globalization*. AMID Working Paper Series.

Klaver, J., Stouten J. & Welle, I. van der,

2010, *Emigratie uit Nederland: Een verkennende studie naar de emigratiemotieven van hoger opgeleiden*. Regioplan: beleidsonderzoek.

Madsen, K.D. & van Naerssen, T.

2003, *Migration, Identity, and Belonging*. *Journal of Borderlands Studies* 18(1): 61-75.

Taylor, D.M., Moghaddam, F.M.

1987, *Theories of intergroup relations*. Westport: Praeger. Pp. 59-84.

Winkelman, S.

2008, *Stroopwafels in Istanbul: Een antropologisch onderzoek naar de (re)migratie van hoogopgeleide jonge, Turkse Nederlanders*. Masterscriptie: Universiteit Utrecht.

Bijlagen

Bijlage I - Informatie over de informanten

Naam	Man/Vrouw	Leeftijd op moment van migratie	Aantal jaren/maanden in Istanbul
<i>Informanten Lysbeth (> 3 jaar)</i>			
Dilek	Vrouw	26	6 jaar
Esra	Vrouw	25	7 jaar
Ezgi	Vrouw	25	3 jaar
Güler	Vrouw	38	5 jaar
Nesrin	Vrouw	31	11 jaar
Nevra	Vrouw	28	7 jaar
Nihat	Man	20	17 jaar
Pelin	Vrouw	25	3 jaar
Sadık	Man	30	8 jaar
Yasar	Man	25	3 jaar
<i>Informanten Sümeyye (< 3 jaar)</i>			
Ali	Man	28	5 maanden
Betül	Vrouw	30	1,5 jaar
Cansu	Vrouw	25	1,5 jaar
Güler	Vrouw	27	2 jaar
Irem	Vrouw	28	2 jaar

'Thuis' bestemming bereikt?

Murat	Man	34	1,5 jaar
Serdar	Man	33	1,5 jaar
Serpil	Man	25	7 maanden

Bijlage II – Vragenlijst semigestructureerd interview

Deze lijst met vragen zijn bedoeld voor gemigreerde Nederlandse Turken. De vragen zullen gebruikt worden om op deze manier doelgerichte informatie te verzamelen. Hoewel de vragenlijst voorafgaand het onderzoek is opgesteld, is er tijdens het interview nog wel de ruimte voor de informant voor een eigen inbreng van de onderwerpen.

Situatie voor vertrek

- Op welke leeftijd gemigreerd?
- Welke opleiding gevolgd? Deze ook helemaal afgerond?
- Een baan in Nederland gehad, voor de migratie?
- In wat voor gezin opgegroeid?
 - Hierin zowel een Turkse als een Nederlandse leefwijze? Hoe werd dit geuit?
- Wat is uiteindelijk de reden geweest om te gaan migreren?
 - (Werk/familie/geluk/beter leven/studie/geliefde?)
- Waarom juist naar Turkije?
 - Overwegingen voor andere landen? Zo ja, waarom niet doorgegaan?
- Wonen er nog veel familie en vrienden in Nederland?
 - En heb je hier nog veel contact mee nu je in Istanbul woont?
- Was er vanuit Nederland al veel contact met Turkije, voor de migratie?
 - Kende je al mensen in Istanbul, die misschien ook al eerder gemigreerd naar deze stad zijn?
- Welke verwachtingen had u van Istanbul en Turkije voordat u gemigreerd bent? (op het gebied van werk, sociaal leven, het kunnen aarden etc.)

Na migratie, in Istanbul

- Hoe lang woon je al in Istanbul?
- Waarom woon je in Istanbul, en niet in een andere stad als bijvoorbeeld Ankara?
- Hoe ben je aan een verblijfplaats gekomen?
 - Waar woon je? Vaste verblijfplaats?
- Hoe bekend was je met de stad, voordat je er ging wonen?
- Kende je al mensen die ook in Istanbul wonen?
 - In welke mate heb je daar contact mee?

'Thuis' bestemming bereikt?

- Wat voor sociale contacten zijn dit? Waren dit mensen die ook vanuit Nederland naar Turkije zijn gegaan?
- Hoe heb je contacten opgedaan in uw nieuwe leefomgeving?
- Heb je (gemakkelijk) een baan kunnen krijgen?
 - Indien een baan: hoe en welke?
 - Indien (nog) geen baan: hoe in levensonderhoud voorzien?
 - Hoe bevalt deze baan ten opzichte van wat je in Nederland deed?
- Welke invulling van vrijetijdsbesteding heb je?
 - Hoe kijk je hiernaar vergeleken met het leven dat je had in Nederland?
- In welke mate vind je dat Istanbul 'thuis' voor je voelt?
 - Hoe ervaar je dit?
 - Hoe komt dit tot uiting?
- In welke mate heb je nog contact met familie en vrienden die nog in Nederland wonen?
 - Hoe onderhoud je deze contacten?
- Wat mis je aan het leven in Nederland?
 - Wanneer mis je Nederland het meeste? Of heb je geen gemis van Nederland?
 - Welke goede of slechte herinneringen heb je aan Nederland?
 - Op welke manier voelde je je daar wel of niet thuis?
 - Voel je je nu in Istanbul nu meer thuis dan in Nederland?
- Hoe zou je jezelf omschrijven? (identiteit), (Turks/Nederlands/beide/....)
 - Hoe komt dit tot uiting?
 - Is deze identiteit wel of niet verandert nadat je gemigreerd bent?
 - Waar voel jij je het beste bij? "Als mensen je zien als....."
- Als wat voor soort 'migrant' zie jij jezelf?
 - Wat vind je van de term 're'migrant? Jezelf ook zo definiëren?
- Wanneer, in welke situaties voel jij je Nederlands(e)?
 - Voel je je hier prettig bij? Waarom wel/niet?
- Wanneer voel jij je juist Turks(e)?
 - Voel je je hier prettig bij? Waarom wel/niet?
- In welke setting voel je je het beste op je plaats?

'Thuis' bestemming bereikt?

- Is er dan sprake van een gevoel van 'thuis' zijn?
- Welke verklaring hiervoor?

- In welke mate voel je je thuis op de nieuwe locatie?
- Wat maakt dat je je thuis voelt nu je in Istanbul woont?
 - Welke acties heb je hiervoor ondernomen?
 - (Sociale netwerken, activiteiten, sport, religie, werk..)
- Hoe is, nu terugkijkend, de migratie (tot nu toe) verlopen? Hoe bevalt het?
 - Wat is er wel uitgekomen van de verwachtingen?
 - Wat is er niet van deze verwachtingen uitgekomen?

Bijlage III – Topiclijst open interviews

Identiteitsvorming

- Zelfbeeld – hoe ziet de remigrant zichzelf?
- Toegeschreven identiteit – hoe denkt de remigrant dat anderen over hem/haar denken.
- Nationale identiteit/etnische identiteit
- Verschillende/overlappende identiteiten
- Identiteit in Nederland
- Identiteit in Istanbul/Turkije

Remigratie

- Verwachtingen – wat voor verwachtingen had de remigrant van de remigratie?
- Redenen – welke redenen werden aangevoerd om te migreren?
 - Economisch?
 - Mogelijkheden en kansen?
 - 'Intolerantie en discriminatie'?
- Netwerk in aankomstland – was er sprake van een netwerk in het aankomstland?
- Ervaringen – hoe is de remigratie ervaren?
- Invloed op identiteit – wat voor invloed heeft de remigratie gehad op identiteitsvorming.

Home en belonging

- Home – waar voelt de remigrant zich thuis?
 - Turkije/Istanbul?
 - Nederland?
 - Allebei of misschien geen van beide?
- *Belonging* – waar vindt de remigrant dat hij/zij thuishoort?
- Voor migratie – hoe werd er voor de remigratie hierover gedacht?
- Thuis – wanneer voel je je thuis?
 - Factoren die hierbij aan bijdragen?
- Thuis creëren:
 - Welke acties zijn hiervoor ondernomen?
 - Sociale netwerken

'Thuis' bestemming bereikt?

- Geschiedenis verbonden met de plaats
- Perceptie van gedeelde normen en waarden
- Stabiliteit en vertrouwdheid
- Cultuur (voortzetten?/heruitvinden?)

Transnationalisme

- Positie – hoe ziet de remigrant zichzelf ten opzichte van Turkije en Nederland
- Contacten – hoe worden transnationale contacten behouden en wat voor invloed hebben deze op het dagelijks leven van de remigrant?
- Identiteit – wat betekent transnationalisme voor identiteit?
- Thuis – waar wordt 'thuis' gezien?

Turks-Nederlandse jeugd wil weg

VAN ONZE VERSLAGGEEFSTER JANNY GROEN – 24/09/12, 00:00

Ruim 40 procent van de hoogopgeleide Turks-Nederlandse jongeren overweegt een carrière op te bouwen in Turkije. Slechts 14 procent denkt in de toekomst voor een Nederlands bedrijf te werken.

AMSTERDAM - Dit blijkt uit onderzoek onder universitaire, hbo- en mbo-studenten dat de studentenvereniging Anatolia heeft uitgevoerd in samenwerking met de faculteit sociale wetenschappen van de Vrije Universiteit (VU) Amsterdam.

'We zijn uiterst verbaasd over de hoge percentages potentiële vertrekkers', zegt Anatolia-voorzitter Mehmet Akkoc. Dat veel hogeropgeleiden naar Turkije willen, vanwege de goede economische prestaties en het kille maatschappelijke klimaat in Nederland, was wel bekend. 'Remigratie leeft onder studenten', zegt Akkoc. Hij had verwacht dat een kwart zou aangeven een vertrek te overwegen. 'Het is ruim 40 procent. Dat neigt naar een omgekeerde braindrain. Dat is zorgelijk voor Nederland, dat keihard aan het vergrijzen is.'

Ruim 37 procent van de respondenten vulde 'ik weet het niet' in. Opmerkelijk laag (17,8) is het percentage dat aangeeft in Nederland te zullen blijven.

Anatolia komt als eerste in Nederland met cijfers over de remigratiewensen. De vereniging enquêteerde 347 jongeren met een gemiddelde leeftijd van 23 jaar. Bijna 85 procent is in Nederland geboren. Een kwart zegt te willen vertrekken vanwege de gunstige financiële ontwikkelingen in het geboorteland van hun ouders. Eveneens een kwart wil weg vanwege het verhitte integratiedebat. Het liefst (61,6 procent) gaan die biculturele jongeren werken voor een internationaal bedrijf, 24 procent kiest voor een Turks bedrijf. Hoe het komt dat slechts 14,3 procent denkt aan een carrière bij een Nederlandse onderneming, weet Akkoc niet. 'Het kan met taal te maken hebben, met cultuurverschillen. Dat moet nader worden onderzocht.'

Anatolia organiseert morgen op de VU een symposium, waar het onderzoek wordt gepresenteerd. Akkoc (23), student cultuur, organisatie en management: 'We hopen dat ons onderzoek het debat losmaakt: intern in de Turkse gemeenschap, maar ook in de samenleving als geheel. We willen in gesprek met de politiek en het bedrijfsleven.'

¹⁴ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3321083/2012/09/24/Turks-Nederlandse-jeugd-wil-weg.dhtml> - Voor het laatst geraadpleegd op 16 juni 2013